

Universitätsbibliothek Wuppertal

Scriptores de orthographia

Keil, Heinrich

Lipsiae, 1880

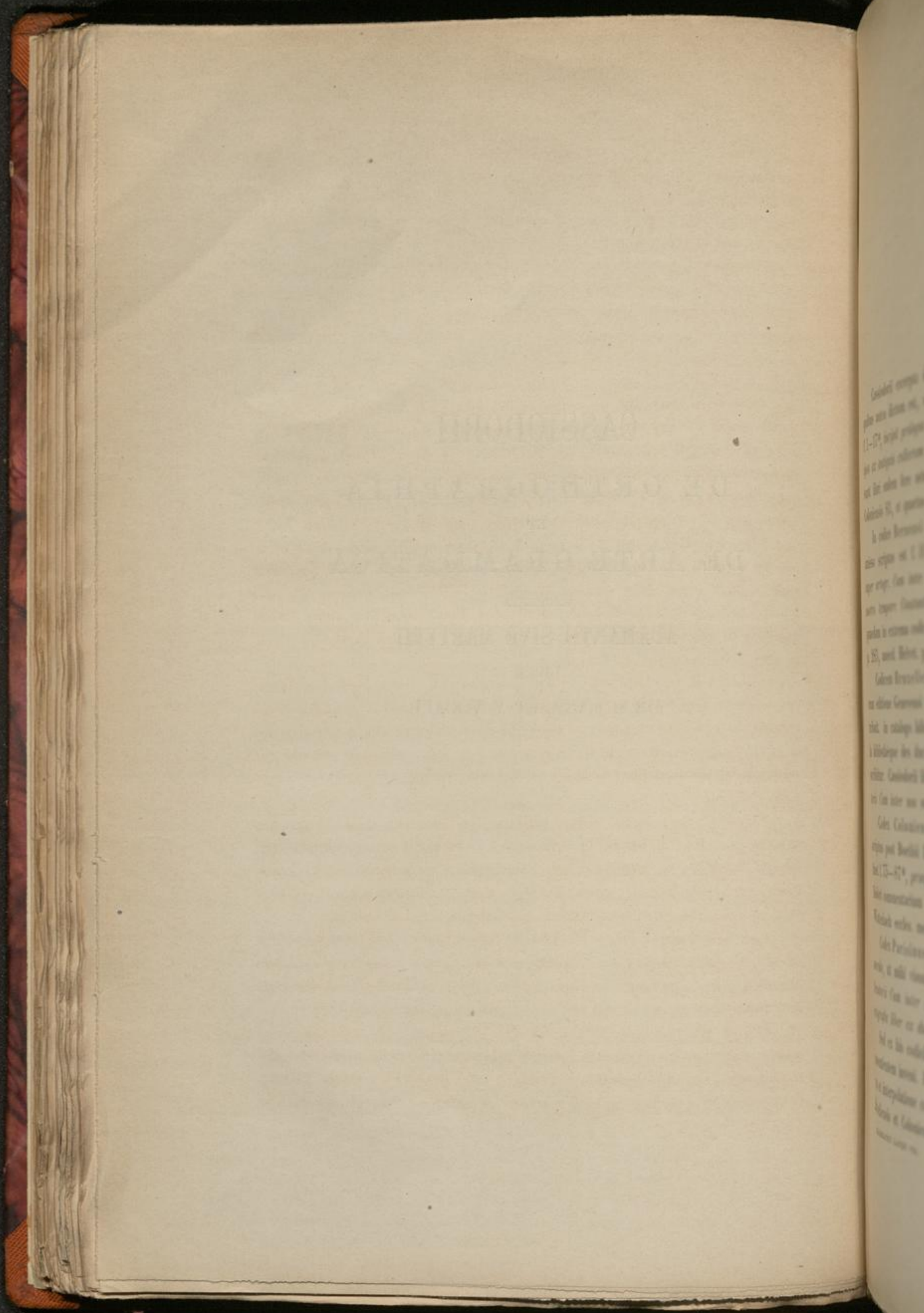
Cassiodorii De orthographia et De arte grammatica

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-2014](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-2014)

CASSIODORII
DE ORTHOGRAPHIA
ET
DE ARTE GRAMMATICA
EXCERPTA
ADAMANTII SIVE MARTYRII
LIBER
DE B MVTA ET V VOCALI

Cassiodorii excerpta de orthographia una cum Scauro et Capro, de quibus antea dictum est, scripta sunt in codice Bernensi 330 saec. X f. 1—17*, *incipit prologus Cassiodori Senatoris super orthographiam ab ipso ex antiquis collectam Cum inter nos* sqq. praeter hunc tres supersunt libri eadem fere aetate scripti, Bernensis 243, Bruxellensis 9581, Coloniensis 83, et quartus qui his aliquanto recentior est Parisinus 7495.

In codice Bernensi 243 saec. X liber Cassiodorii ultima eius parte amissa scriptus est f. 10—19*, *incipit prologus Cassiodori Senatoris super ortogr. Cum inter nos* — p. 2318 *ex Prisciano grammatico qui nostro tempore Constantinopoli.* fuit olim Petri Danielis, cuius manu quaedam in extrema codicis pagina scripta sunt: cf. Hagen catal. cod. Bern. p. 283, anecd. Helvet. p. CXLIX.

Codicem Bruxellensem, quem ipse non vidi, sed a Friderico Haasio cum editione Genevensi a. 1650 collatum habebam, Haasius decimo saeculo tribuit. in catalogo bibliothecae Bruxellensis (catalogue des manuscrits de la bibliothèque des ducs de Bourgogne) v. I p. 192 undecimo saeculo adscribitur. Cassiodorii liber scriptus est f. 1 sqq., *incipit pf. Cassiodori Senatoris Cum inter nos* sqq.

Codex Coloniensis ineunte decimo saeculo, ut mihi visum est, scriptus post Boethii libros de arithmetica Cassiodorii orthographiam continet f. 75—87*, *praefatio Casiodori Senatoris Cum inter nos* sqq., deinde Isidori commentarium de orthographia et Servii centimetrum: cf. Iaffé et Wattenbach eccles. metropol. Colon. cod. manuscr. p. 29.

Codex Parisinus 7495 olim Claudii Puteani hunc librum tertio decimo saeculo, ut mihi visum est, scriptum praebet, *incipit praefatio Cassiodori Senatoris Cum inter nos* — *coniungi. explicit Cassiodori Senatoris de ortografia liber ex duodecim auctorum opusculis defloratus.*

Sed ex his codicibus Bernensem 243 plerumque cum altero Bernensi consentientem inveni. Parisinus quoque, quamquam saepius errore librarium et interpolatione corruptus est, tamen eandem sectam sequitur. contra Bruxellensis et Coloniensis, qui inter se ita similes sunt, ut eos ex uno

archetypo ductos esse appareat, diversam ab illis scripturam saepissime praebent. itaque cum duo sint genera codicum, quorum alterum duobus Bernensibus et Parisino, alterum Bruxellensi et Coloniensi continetur, prius illud genus uno Bernensi 330 ita repraesentatur, ut nihil quod gravioris momenti sit ex reliquis duobus eiusdem stirpis libris accedat, in altero genere neque Bruxellensis neque Coloniensis per se satis certam fidem habet. quare tres libros quos modo dixi ad novam editionem adhibui, e quibus Bernensi (*B*) et propter bonitatem scripturae et propter diligentiam librarii, qui eum scripsit, praecipuam auctoritatem ad constituendam lectionem tribui. et quia in eo prima scriptura interdum a correctore mutata est neque certo semper cognosci poterat, quid antea scriptum fuisset, in his locis alterum Bernensem cum prima scriptura illius plerumque consentientem inspexi et eius lectionem, ubi opus esse videbatur, adnotavi. ea quae deleta priore scriptura in rasura posita sunt addito *ras.* significavi. ex Parisino codice, quem olim, cum meliores libros nondum habebam, contuleram, pauca adscripsi. in Bruxellensi codice (*A*) et in Coloniensi (*C*) cum scriptura veteris codicis, ex quo illos descriptos esse dixi, parum accurate expressa sit, tum ii loci, in quibus verba omissa vel aliquo modo extincta erant in archetypo, id quod saepe acciderat, variis modis a librariis mutati et interpolationibus corrupti sunt. quare si cum Bernensi alteruter ex iis consentit, dissentiens alterius scriptura fidem non habet, sed aut errori aut coniecturae tribuenda est. si utriusque consensu communis archetypi scriptura refertur, quamquam ea quoque saepe corrupta est, tamen haud raro meliora praebet quam Bernensis. nam ne is quidem ab interpolatione, quam vulgo grammaticorum libri experti sunt, omnino vacuus est. discrepantiam codicis Bernensis, quem post me iterum Hagenus contulit, item codicis Bruxellensis, in quo Haasii opera usus sum, exceptis levioribus quibusdam scripturis, quarum nulla utilitas est, integrum exhibui. in Coloniensi codice, qui valde neglegenter scriptus est, complura quae in eo depravata erant omisi. praeterea in excerptis Adamantii Martyrii, de quibus infra dicetur, Bruxellensis et Coloniensis codicis lectiones minus accurate quam in reliquis indicatae sunt.

Duae recensiones manu scriptorum librorum, de quibus dixi, etiam ad duas editiones, in quibus primum hic liber typis expressus est, pertinent. earum altera est Parisina apud Sebastianum Nivellium a. 1579. in fine subscripta sunt haec, 'Lutetiae Parisiorum ex typographia Henrici Thierry mense Decembri MDLXXVIII'. in hac cum reliquis Cassiodorii libris olim editis, in quibus Petri Pithoei opera usus erat typographus, hic de orthographia liber ex codice Petri Danielis primum editus est, de quo in epistula typographi ad lectorem scripta sunt haec, 'Non taceam P. Daniele virum quidem eruditissimum ac venerandae antiquitatis cultor-

rem diligentissimum, qui mihi etiam eiusdem auctoris De Orthographia manuscriptum nunquam antea editum, praeiit. Nonnihil praeterea industriae et laboris Ant. Fontanoni in eodem Paris. Senatu Advocati huic, ut quibusdam aliis operibus accessit. eodem Danielis libro aliquot annis ante Petrus Pithoeus in adversariorum subsecivorum libro priore a. 1564 primum edito c. 6 p. 25 ed. Basil. a. 1574 usus erat, cum Adamantii Martyrii verba apud Cassiod. p. 2299 *berna licet ego invenerim* sqq. 'ex vetere Danielis exemplari' adscriberet. nam paucis quae ipse Pithoeus mutavit exceptis ea cum Parisina editione consentiunt. Danielis autem olim fuit et codex Bernensis 243, sicut supra dictum est, et apographum sexto decimo saeculo ex hoc factum et in fine suppletum, quod nunc ipsum quoque inter codices Bernenses servatur n. 175. in margine apographi manu Danielis coniecturas et ipsius et Puteani et excerpta aliquot 'ex codice veteri' adscripta esse dicit Hagenus catal. cod. Bern. p. 237. ceterum Parisina editio multis locis cum codice Puteaneo, qui nunc Parisinus est, ita consentit, ut dubitari nequeat quin is quoque ad eam editionem adhibitus sit.

Eodem anno, quo Parisina editio facta erat, liber de orthographia a Ludovico Carrione ex codice Coloniensi separatim editus est hoc titulo, 'Magni Aurelii Cassiodori Senatoris V. C. de orthographia liber, edente et emendente Ludovico Carrione Brugense. Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini Architypographi Regii. MDLXXIX'. de manu scriptis autem libris quibus Carrio usus erat in epistula ad Theodorum Pulmannum data a. d. VII. Kalend. April. MDLXXIX scribit haec, 'Quod quale sit, ut melius intelligatur, Cassiodori viri omnibus honoribus in sua rep. aucti, et, ut illa tempora ferebant, non ineruditū Orthographiam ex diversissimis scriptoribus compilatam, et aliquando etiam ab ipso Cassiodoro interpolatam nunc ad te mitto, et sub tuo nomine, nitidis illis accuratissimi Plantini nostri characteribus descriptam, in vulgum exire iubeo. — Notas adiicerem, quas olim fragmento libri Gemblacensis, et illis membranarum apposueram, quas a Cornelio Gualthero, homine antiquitatis studiosissimo, Franciscus Martinius omni immortalitate dignissimus, meoque et reip. litterariae malo immature extinctus ad me miserat, nisi illas mihi, ut cetera fere scripta mea omnia, una cum suavissimo Lovaniensis academiae secessu, etiamnum, utinam ne aeternum, militaris invideret iniuria. nam quae nunc edimus, libri Coloniensis, quem a Melchiorre Hittorpio omnium bonorum doctissimo et doctorum optimo accepimus, fidem sequuntur, eiusque auctoritate se tueri debent'. fragmento Gemblacensi, cuius praeter Coloniensem codicem hoc loco mentionem facit, usus erat antea in antiquarum lectionum commentario secundo c. 2 de Adamantii Martyrii verbis apud Cassiod. p. 2295 *illa quoque nomina, quorum secunda syllaba in a littera desinit* sqq.

disputans, 'In libro Francisci Martinii, omnis antiquitatis et humanitatis scientia valde ornati, cuius immatura morte abrepti memoriam, pro eo ac debeo, sancte veneror et colo, scriptum erat *ambulo* aliaque valde mendose, quae ex fragmento libri Gemblacensis in paucis pagellis reliquo alia, in frusta minima distracto, ita, ut edenda curo, legenda didici'. neque tamen Cassiodorii illud fragmentum fuit, sed Martyrii, ex Bobiensi codice, de quo postea dicetur, descriptum. nam apud illum haec quae Carrio illo loco affert leguntur, non in excerptis Cassiodorii. supplementa autem quae ex eo Carrio ediderat et ipse in suam editionem recepit et ante eam receperat Parisinus editor. sed ipsa editio non ex solo Coloniensi codice, ut ait, facta est: neque enim codex gravissime corruptus ad eam rem sufficiebat, et Parisinum exemplum, quod paucis mensibus ante editum erat, in nova editione adhibitum esse certis indiciis apparet. in nova autem editione, quam Coloniensem codicem secutus Carrio paravit, multa quidem prioris editionis vitia correctata sunt, sed multis etiam locis partim falsa codicis scriptura substituta partim temerariis editoris coniecturis melior lectio, quae antea edita erat, corrupta est. Carrionis editio una cum Velio Longo ab Hieronymo Commelino repetita est Heidelbergae a. 1589 additis in fine paucis adnotationibus editoris. hac editione in suis adnotationibus ad utrumque grammaticum Semlerus usus est. sed is in Cassiodorio multo pauciora quam in Velio Longo adnotavit. eandem editionem Putschius expressit, quo factum est ut illius quoque editio cum Carrionis exemplo prorsus consentiat. contra Parisinam editionem ex Carrionis recensione pluribus locis correctam secutae sunt eae in quibus postea una cum reliquis Cassiodorii operibus hic liber editus est. manu scripto autem codice post Carrionem unus Garetius usus est, cuius habui editionem Venetam a. 1729. is enim in hoc libro 'vetustissimum codicem ms. bibliothecae S. Michaelis in Monte' se habuisse scribit et paucas eius codicis lectiones in margine adnotavit. ceterum in ipsum librum vix quidquam ex eo codice recepit, sed antiquiores huius generis editiones expressit. scripturas autem codicis quas in margine exhibuit cum Bruxellensi codice consentientes inveni.

De opera in excerptis orthographorum libris a se collocata ipse Cassiodorius in praefatione libri dixit, dum ad complendos libros ad institutionem monachorum suorum a se scriptos nonagesimo tertio aetatis anno haec excerpta se composuisse scribit. eodem pertinent haec, quae, postquam ipsa excerpta confecit, de hoc libro scripsit instit. divin. c. 30, *magno studio laboris incubui, ut in libro sequestrato atque composito, qui inscribitur de orthographia, ad vos defloratae regulae pervenirent.* antea autem ipsos orthographorum libros una cum aliis grammaticis collegerat et in bibliotheca monasterii sui posuerat, quos et in praefatione

institutionum, tum cum ipse de orthographia nondum scripserat, et praeter excerpta a se confecta in praefatione libri de orthographia monachis legendos commendavit.

Sequitur ut de grammaticis quorum excerpta Cassiodorius posuit pauca dicam. eorum antiquissimus est is quem primo loco posuit, Annaeus Cornutus, quem Agneum ipse videtur dixisse. neque enim dubitari potest quin haec Cornuti excerpta referenda sint ad L. Annaeum Cornutum Leptitanum, quem Neronis aetate Romae vixisse constat. de hoc quae memoriae prodita sunt composuit Iahnus proll. in Pers. p. VIII sqq. grammaticorum autem studiis eum deditum fuisse commentario in Vergilium, quo multi postea usi sunt, comprobatur. libri de orthographia praeter excerpta Cassiodorii mentio facta non est. quamquam Ribbeckius de commentario Vergiliano disputans proll. in Verg. p. 128 ad hunc librum potius quam ad commentarium Vergilianum referenda esse coniecit haec quae Cornuto tribuuntur in glossis Placidi p. 58, 15 ed. Deuerl., *ingluviem Cornutus ventrem, Plinius edacitatem*, et apud Servium in Verg. georg. I 277, *Probus orchus legit, Cornutus vetat adspirationem addendam*. in excerptis autem Cassiodorii de iisdem fere quaestionibus, quae saepe ab iis qui de orthographia scripserunt tractatae sunt disputatur. maxima enim eorum pars ad controversiam illam et ante Cornutum a non nullis et post eum saepius tractatam pertinet, utrum sonus enuntiationis scriptura exprimendus an sola ratio sequenda sit, vel, ut ipse dicit p. 2283, *utrum quod audimus an quod scribi oporteat scribendum sit*. ex antiquioribus scriptoribus qui de orthographia scripserant semel nominavit Lucilium p. 2283 de q littera, quinquies Varronem, p. 2282 de v littera pro digamma Graecorum posita, p. 2284 de vocabulis i vel u littera scribendis, ib. de v. *intervallum*, p. 2285 sq. de h littera, p. 2286 de adspiratione post r litteram. in his semel librum de grammatica appellavit p. 2286, *praeterea in libro qui est de grammatica Varro cum de litteris dissereret, h inter litteras non esse disputavit*. sed ipsis verbis quibus haec superioribus, in quibus Varronis de eadem re sententia relata erat, adiunxit illa non esse ex eodem libro petita indicat, sicut Ritscheliuss quaest. Varron. p. 23 animadvertit. de libris de origine linguae latinae cogitabat Ritscheliuss; probabilius Wilmannsius de Varr. libr. gramm. p. 92 sqq. et illa et reliqua Varronis testimonia ad libros de sermone latino rettulit, quibus saepius antiquissimi scriptores de orthographia usi sunt.

De Curtio Valeriano, ex quo post Velii Longi excerpta pauca descripta sunt, nihil memoriae proditum est. nam incerta est suspicio Osanni Beitr. z. griech. u. roem. Litteraturg. v. II p. 289 eundem hunc esse opinantis atque Valerianum ad quem Symmachi epistula VIII 69 scripta est. in excerptis autem quae Cassiodorius posuit auctores quibus usus

erat nominati non sunt. sed Cornutum secutus est p. 2288 de q littera et p. 2289 de z littera: cf. Cassiod. exc. p. 2283 et 2286. cum Scauro p. 25, 1 consentiunt quae de scriptura *partubus* vel *partibus* praecepta sunt p. 2288. Caesellium parum accurate a Cassiodorio p. 2318 excerptum videtur secutus esse p. 2288 de praepositione vel adverbio *cum* et de pronomine *huiusce*. Papiriano debentur quae p. 2289 de graeca littera *ψ* et de o pro u ab antiquis posita leguntur: cf. Cassiod. exc. p. 2291 et Priscian. l. I p. 27, 11. et quoniam in excerptis Papiriani quibus nunc utimur multa omissa esse constat, facilis est coniectura ut ea de quibus cum antiquioribus auctoribus, quibus Papirianus quoque usus erat, Valerianus consentit ab illo potius quam ab his ipsis petita esse credamus.

In iis quae ex Papiriano collecta sunt plurima cum Velio Longo consentiunt, quem ipse grammaticus appellavit p. 2292 de u littera geminata. reliqua quae ex illius libro petivit in margine indicavi. sed in his sunt de quibus plura in Papiriani excerptis quam in Longi libro quem nunc habemus scripta inveniuntur, in primis de verbo *narrare* p. 2290, ubi additum est nomen Varronis, quod apud Longum p. 80, 9 non legitur, et de praepositionibus p. 2292 sqq., ubi et *in* praepositio post *ab* et praepositiones *se pro circum ante inter post trans* in Longi disputatione p. 60, 6 sqq. omissae sunt. e quibus quaestio de praepositione *in* manifesta codicis lacuna periit; reliquae quoque praepositiones haud scio an negligentia potius eorum qui Longi librum descripserunt quam consilio grammatici praetermissae sint. aliis tamen locis Papirianus antiquiores auctores, a quibus uberiores notitiam petere poterat, adhibuit, in primis Cornutum et Caesellium. e quibus Caesellium p. 2292 de scriptura v. *hiems* nominavit. cumque de eodem vocabulo similis sit disputatio Scauri p. 21, 6 et 27, 8, suspicari possumus ea quoque quae p. 2291 de v. *traps* et de v. *formosus* leguntur ex eodem fonte ducta esse: nam haec quoque similiter apud Scaurum l. c. scripta sunt. cum ipsius vero Caesellii excerptis p. 2314 consentiunt ea quae de verbis cum *ex* praepositione compositis p. 2291 scripta sunt. denique ex Cornuti excerptis p. 2286 quaedam non mutatis verbis repetita sunt de adspiratione p. 2291 et de y littera p. 2292, ut alia, in quibus minus accuratus consensus deprehenditur, nunc omittam. praeter hos tres auctores, quos Papirianus in arte scribenda secutus est, Donatum nominavit p. 2292. nam Grati artigraphi nomen p. 2295 haud dubie corruptum est, quamvis certa emendatio parata non sit.

Ipsam Papiriani librum de orthographia legit Priscianus, qui quater eius mentionem fecit, l. I p. 27, 10 unde *Romanorum quoque vetustissimi in multis dictionibus loco eius o posuisse inveniuntur, publicum pro publicum, quod testatur Papirianus de orthographia, polchrum pro pulchrum, colpam pro culpam dicentes et Hercolem pro Herculem*; p. 31, 1 n transit

in *m* sequentibus *b* vel *m* vel *p* auctore Plinio et Papiriano et Probo, ut *imbibo imbellis* etc.; l. X p. 503, 16 *unguo Nisus quidem et Papirianus et Probus tam ungui quam unxi dicunt facere praeteritum, Charisius vero unxi tantum*; l. XII p. 593, 13 *illiusce istiusce illucce istucce veteres dicebant teste Papiriano, qui de orthographia hoc ostendit*. e quibus ea quae secundo loco posui de *n* littera in excerptis p. 2293 leguntur; de verbo *unguo* alia praecipiuntur p. 2295; reliqua a Cassiodorio omissa sunt. praeter Priscianum autem et Cassiodorium certa de orthographia Papiriani testimonia non sunt*). neque de aetate grammatici quidquam constat, nisi quod post Donatum vixit.

Sed Q. Papirii nomine inscriptus fertur brevis commentarius de *t* littera cum sibilo pronuntiata, qui in vetere codice Palatino post Marii Victorini libros et libellum de finalibus syllabis Maximo Victorino vulgo tributum legitur hoc titulo praescripto, *incipit p. quinti papirii orthographia feliciter lectori et scriptori*. hoc Papirii fragmentum igitur, quod Sichardus in editione Basileensi a. 1527 ex codice Palatino edidit, ego post Cassiodorii excerpta posui, Sichardus ad orthographiam Papiriani referendum esse coniecit, eamque opinionem nuper Brambachius de orthograph. lat. p. 55 probavit, quoniam res de qua agitur, cuius memoria ante quintum saeculum apud grammaticos non extat, ab aetate Papiriani non aliena esset. maiorem Papirii librum decimo saeculo in Bobiensi bibliotheca fuisse testatur index codicum Bobiensium decimo saeculo scriptus apud Muratorium antiq. Ital. v. III p. 820, *librum Consentii I librum Papirii de analogia I librum I Flaviani de consensu nominum et verborum*. denique Paperini qui dicitur mentio saepius facta est in libris de arte grammatica inde a nono saeculo scriptis, e quibus quaedam excerpta, quae illi tribuuntur posui de gramm. quibsd. lat. inf. aetat. p. 15, quae Hagenus anecd. Helvet. p. CCLII auxit. haec omnia igitur quae Papirio vel Paperino tribuuntur (nam frequens haec nominum mutatio apud grammaticos inferioris aetatis

*) Permulta quidem ex Papyriani libris de orthographia relata sunt a Iohanne Tortellio Arretino in commentariis grammaticis de orthographia dictionum e graecis tractarum a. 1471 primum editis. quem librum Osannus in Apulei. de orthogr. praef. p. XV et p. 30 propter haec ipsa fragmenta magno opere laudavit. sed quam fidem haec fragmenta habeant, satis existimari potest ex his quae ipse Tortellius in epistula ad Nicolaum Quintum pontificem scripta et praefationis loco ei libro praemissa de iis scribit, 'Accepimusque haec primum ex fragmentis decem librorum Papyriani: quos de orthographia scripsit: ex quattuor libris Plinii de arte grammatica: ex unico libro Rhemii grammatici de potestate litterarum: Ex unico Grylli libro de accentibus ad Virgilium: cuius parva fragmenta comperimus: Ex Capro: ex Diomede de octo partibus orationis' etc. nimirum non minus ficta haec Papiriani fragmenta sunt, quam quae ex Plinii vel Remmii Palaemonis vel Grillii libris se accepisse Tortellius simulavit. notitiam autem eorum librorum omnium ab uno Prisciano acceperat.

fuit) ad unum librum referenda esse sane probabile est. sed nihil in his inest quod Papiriani libro de orthographia, ex quo excerpta posuit Cassiodorius, iure vindicari possit, neque eum librum illa aetate extitisse puto.

Sequuntur apud Cassiodorium excerpta ex libro Adamantii Martyrii, quem dicit, de b et v litteris quattuor capitibus disposita. sed is liber una cum aliorum grammaticorum libris a. 1493 a Georgio Merula Bobii inventus et proximis annis post cum reliquis libris qui tum primum inventi erant saepius descriptus nunc etiam in apographis codicis Bobiensis, quae indicavi gramm. lat. v. VI p. 247, extat. praeterea Angelus Politianus veterem eiusdem libelli codicem a. 1491 Venetiis vidit et sua manu descripsit, quod apographum nunc in bibliotheca Monacensi inter libros Petri Victorii est codex 63 vel Monacensis 766. de codice quo Politianus usus est et de sua opera in eo describendo collocata scribit haec in initio illius apographi, 'Die .VI. Iunii .MCCCCLXXXI. hora circiter .XII. Venetiis in aedibus Herculis Ferrariensis ducis coepi hunc exscribere ex antiquissimo codice libellum: cuius erat dominus Iohannes Gabriel Venetus patricius', et in fine, 'Absolvi quo coeperam die hora circiter .XX. exemplarium hunc opera Albertucci Georgii patricii Veneti. Ang. Politianus'. diversum autem a Bobiensi libro eum codicem fuisse non solum ex eo apparet, quod tum cum haec scripsit Politianus Bobienses codices inventi nondum erant, sed etiam ipsa scripturae diversitate comprobatur. praefationem libri A. Maius in editione Frontonis Mediolanensi a. 1815 p. 548 ex codice Ambrosiano, qui ex vetere Bobiensi ductus est, edidit. ipsum librum nuper in duabus scriptionibus academicis primum edidi Halis a. 1878 et nunc una cum excerptis Cassiodorii repetivi. quamquam enim Cassiodorius ex hoc libro plura quam ex reliquis orthographorum libris quibus usus est excerptis et ipsa auctoris verba accuratius quam in alijs repetivit, tamen in his quoque excerptis quaedam omisit, alia mutavit, non nulla vero etiam, quae non intellexerat vel neglegentius descripserat, depravavit*). itaque ne cum lectionibus excerptorum verba grammatici, ex quibus ea petita sunt, permiscerentur, totum librum ab excerptis separatum exhibere et in iisdem paginis cum illis componere commodum esse visum est, etiamsi molestum erat, praesertim in tenui huius libelli materia, eadem verba bis scripta proponere.

Ad editionem Martyrii duos libros manu scriptos adhibui, Neapolitanum bibliothecae regiae IV A 11 ex Bobiensi codice descriptum, eum quo

*) Memorabile neglegentiae exemplum est illud, quod quartae parti excerptorum, quae est de verbo, inscriptionis loco praeposuit verba quae ad tres partes quae praecedunt pertinebant, *Eiusdem Adamantii Martyrii de b littera trifariam in nomine posita*. in eadem parte p. 2308, cum de scriptura verbi deponentis *arbitror* grammaticus praecepisset, Cassiodorius re non intellecta omnem sententiam prorsus pervertit.

supra in Velio Longo usus sum, et Monacensem 766, quem ex Veneto codice Politianus descripsit. nam de reliquis apographis codicis Bobiensis in hoc libro non quaesivi, sed Neapolitanum, quem in meum usum Gustavus Meyncke descripserat, sequi satis habui, propterea quod hunc in aliis libris accurate ex archetypo expressum esse expertus eram. Monacensem codicem, qui solus alterius stirpis testis relictus est, ab Halmio ad me missum ipse inspexi. in constituenda autem lectione praecipuam fidem habui Neapolitano codici, cuius scripturam ita exhibui, ut, ubi ab ea recedendum esset, omnem discrepantiam in adnotatione subiecta indicarem. quamvis multa enim quae in eo corrupta sunt recte scripta legantur in Politiani apographo, tamen quam incerta huius libri fides sit, comparatis maxime iis quae apud Cassiodorium leguntur facile apparet. nam et verba grammatici in eo saepe temere mutata et complura maxime in prima parte libri addita sunt. huc accedit quod vetus codex non prorsus accurate a Politiano videtur descriptus esse. quare omnem eam scripturae discrepantiam adscribere nolui, sed ea quae rectius in eo quam in Neapolitano codice scripta erant vel aliquo modo memorabilia esse videbantur indicavi, alia quae levioris momenti erant omisi. in exemplis vero verborum quaedam etiam, quae rectius in eo scripta esse excerpta persuadere videntur, in adnotatione potius exhibere quam in textum recipere consentaneum esse duxi. in excerptis Cassiodorii cum tres codices adhibiti sint, quorum optimus est Bernensis, huius libri praestantia iam ipso Martyrii libro comparato certissime confirmatur. quare huius quidem scripturam in hac quoque parte, sicut in aliis excerptorum partibus, integram indicavi. ex reliquis duobus codicibus multa quae aperto vitio corrupta erant sine ullo detrimento, ut puto, omissa sunt. denique quoniam multa quae in manu scriptis Cassiodorii libris corrupta feruntur non erroribus librarium sed negligentiae excerptoris tribuenda sunt vel ex vitiosis codicibus, quibus Cassiodorius utebatur, ab illo repetita erant, huius quoque generis exempla in his Martyrii excerptis inveniuntur plurima, quorum partim in duobus etiam Martyrii codicibus eodem modo corrupta leguntur, partim ex his facile emendari possunt. haec igitur in nova editione relinquenda erant, quandoquidem emendata lectio iam ex ipsius grammatici libro peti potest. quamquam difficile erat certam in ea re rationem tenere, neque multum interesse putavi ut diversa vitiorum genera accurate distinguerentur.

De duobus grammaticis quorum nomina praescripta sunt, Adamantio et Martyrio, nihil memoriae proditum est. sed ab institutione Adamantii patris sui se profectum esse in praefatione libelli dicit scriptor, cum regulas scribendi ab illo acceptas in hanc commentarii formam redigeret. ex quo sequi videtur nomen Martyrii, quod cum altero a Cassiodorio coniunctum est, proprium fuisse filii, qui ipsum librum composuit. is porro in sub-

scriptione primae partis in libro Politiani Sardianus dicitur. ipsae autem regulae, quibus grammaticus copiosa disputatione per varia genera vocabulorum et syllabarum instituta praecepit, ubi b vel v littera scribenda esset, sane demonstrant, quam confusa in his potissimum litteris inferioris aetatis consuetudo fuerit et quibus rationibus ad eam consuetudinem corrigendam grammatici usi sint, et propter exempla quaedam in ea re adscripta ne nunc quidem prorsus inutiles sunt. ceterum pauca antiquioris doctrinae vestigia in hoc commentario apparent.

Martyrii commentariis similes sunt Eutyche regulae de adspiratione, quas post illos Cassiodorius posuit. sed is de adspiratione uberius disputaverat, cuius disputationis summam in fine libri omissis rationibus et testimoniis veterum quasi per epitomen, sicut ipse profitetur p. 2311, comprehenderat. eodem pertinent quae ad uberiores disputationem respiciens scribit, p. 2311 de adspiratione in compositis vocabulis omitta *sicut superius dictum est* et deinde de v. *prehendo vehemens* et similibus *sicut ante relatum est* et p. 2312 *de agni enim hapso, id est vellere, in superioribus dictum est*: quamquam illud de v. *prehendo* ad Papiriani excerpta p. 2291 referri poterat. Cassiodorius autem ampliorem disputatione omitta regulas a grammatico compositas recepit. de Eutyche grammatico, qui artem de verbo scripsit, dixi gramm. lat. v. V p. 444. nam eidem commentarius de adspiratione, cuius excerpta relictas sunt, videtur tribuendus esse.

Caesellii Vindicis lectiones antiquas vel commentarium lectionum antiquarum saepius commemorat Gellius, eumque cum ab aliis grammaticis, qui 'multa in Caesellio reprehendendo etiam per calumniam rimarentur' (6, 2), tum a Terentio Scauro, qui de Caesellii erroribus scripserat (11, 15), et a Sulpicio Apollinari, quem docentem audiverat Gellius, reprehensum esse dicit noct. att. 2, 16. 3, 16, 11. 6, 2. 9, 14. 11, 15. 18, 11. 20, 2. deinde in excerptis Iulii Romani apud Charisium libri eius ordine litterarum dispositi appellantur ter, p. 117, 13 *Vindex a litterae libro I*, p. 195, 26 *Caesellius Vindex libro I*, p. 239, 21 *Caesellius Vindex libro b litterae*. Priscianus in sexto libro bis eiusdem stromateum appellat, p. 210, 7 *ostendit hoc etiam Caesellius Vindex in stromateo* et p. 230, 11 *ut Caesellius in stromateo docet*, semel nomen solum ponit, p. 229, 10 *ut Caesellio Vindici placet*. quae quidem omnia ad unum eundemque librum, quem antiquas lectiones Gellius, stromateum Priscianus dixit, referenda esse, ut visum est Osanno Beitr. z. griech. u. roem. Litteraturg. v. II p. 329 et Ritschelio parerg. Plaut. p. 360, quamquam non plane certum, tamen propter similitudinem rerum quae ab illis grammaticis afferuntur sane probabile est. spectabant autem ea de quibus Caesellius quaesiverat maxime ad sermonem antiquissimorum poetarum et scriptorum, apud quos

diversam a vulgari consuetudine declinationem nominum et usum ac significationem vocabulorum notaverat. de aetate eius et propter rationem studiorum et propter reprehensiones grammaticorum, quos certe non multo post vixisse consentaneum est, probabilis est opinio eum Hadriani fere temporibus vel non multo antiquiore tempore vixisse. paulo antiquiorem etiam grammaticum fuisse voluit Osannus, cum hunc esse Vindicem coniceret, qui dicitur apud Martialem IX 43, 14 *voluit docti Vindicis esse deus*. nihil vero in hac re tribuendum est testimonio Arnobii adv. gent. I 59, 37, *quamvis Epicados omnes, Caesellios, Verrios, Scauros teneatis et Nisos*, ex quo Lerschius Zeitschr. f. Alterthumsw. a. 1840 p. 109 et a. 1841 p. 1101, temporum nimirum ordinem scriptorem in enumerandis grammaticis secutum esse ratus, efficere voluit ante Verrium Flaccum hunc grammaticum fuisse.

Duo autem genera excerptorum, quae ad Caesellium Vindicem referenda sunt, Cassiodorus posuit, alterum ex Caesellio orthographo collectum, alterum ex Lucio Caecilio Vindice, ut ait, defloratum. nam quod posteriori generi Caecilii, non Caesellii, nomen praescriptum est, non potest dubitari quin ex errore repetendum sit Cassiodorii, qui nomen grammatici in codice quo utebatur corruptum invenerat. eadem nominis corruptela est apud Rufinum comm. in metr. Terent. p. 565, 3, ubi inter eos qui mensuram esse in fabulis Terentii et Plauti dicant nominatur *Caecilius Vindex*. atque etiam praenomen Lucii, quod apud alios scriptum non invenitur, Cassiodorio auctore Caesellio tribuendum est. ceterum in paucis excerptis, quae in hac parte ex eo Cassiodorus exhibuit, nihil inest quod veteri grammatico tribui nequeat. auctores autem in his quae nunc supersunt duos potissimum secutus est, Varronem et Cornutum. ad Varronem enim refero quae de genetivo nominum in ius finitorum appposito Lucilii testimonio praecepit p. 2318. qua de re et Scaurus eodem, ut videtur, auctore usus, scripsit p. 22, 4 et adscriptis Varronis et Lucilii nominibus Charisius p. 78, 4, qui rectius quam Caesellius sententiam Lucilii interpretatus est. deinde de *cum* praepositione et adverbio temporis Varronis doctrina et Caesellius p. 2318 et Scaurus p. 28, 6 et 29, 3 videntur usi esse. Cornutum autem secutus est de praepositionibus in compositione verborum mutatis p. 2318 et de sono in litterae p. 2317: cf. exc. Cassiod. p. 2285 et 2281.

Minus certum iudicium est de altera excerptorum parte, quae ex Caesellio orthographo collecta esse dicitur. quam partem et Cassiodorus ex alio libro atque eam quae sequitur a se depromptam esse significat, et ab illa diversam esse ipsa ratio excerptorum demonstrat. nam ut nulla in his quamvis aliquanto uberioribus excerptis adscripta sunt veterum grammaticorum vel scriptorum testimonia, ita omnia ad usum recentioris

aetatis accommodata sunt. verum tamen esse aliquam in hac diversitate similitudinem rerum quae in utraque parte tractantur facile apparet, siquidem et de sono litterarum m et n et de c vel q littera in vocabulis similiter sonantibus scribenda et de verbis cum praepositionibus compositis in utraque parte disputatur. gravius vero est illud, quod in his quoque excerptis quae Caesellio orthographo tribuuntur manifesta sunt vestigia doctrinae a Cornuto repetitae, qualia in Caecilii Vindicis qui dicitur excerptis modo deprehendimus. a Cornuto enim petita sunt observationes de pronominebus *tantus* et *quantus* in littera scribendis p. 2314 et de nomine *exilium*: cf. exc. Cass. p. 2285. de geminata littera i consonantis loco posita, de qua Caesellii praecepta leguntur p. 2317, nihil apud Cornutum scriptum invenitur. sed ab hoc auctore illa recepta esse persuadere potest memorabilis dictionis similitudo apud utrumque grammaticum, p. 2317 *nonnulli pusillo diligentiores alterum i addunt* et p. 2284 *observanda pusillo diligentius praepositionum cum verbis aut vocabulis compositio*. propter has rationes igitur quas dixi haud improbabilis de hac parte excerptorum est sententia Brambachii de orthogr. lat. p. 40, orthographiam quandam ex Caesellii libris collectam et nomine eius inscriptam fuisse, ex qua haec excerpta Cassiodorius posuisset. fuit enim hic mos grammaticorum plurimis exemplis comprobatus, ut, cum ea quae ab antiquis scriptoribus de grammatica arte scripta erant in formam compendii redacta vel cum praeceptis recentium grammaticorum coniuncta ad commodum suae aetatis et usum scholarum componerent, tamen veterum et nobilium grammaticorum nomina novis libris inscriberent. idem igitur in Caesellio Vindice accidisse putabimus.

In excerptis Prisciani, quae in duodecimo capite scripta sunt, locos grammatici ex quibus illa deprompta sunt in margine editionis indicavi.

Post Cassiodorii librum de orthographia posui pauca ex duobus libris institutionum divinarum et saecularium a me excerpta, quae in editione grammaticorum non videbantur praetermittenda esse. nam et in praefatione illorum librorum et in ipso priore libro Cassiodorius de orthographia et de libris orthographorum a se collectis, sicut supra dixi, disseruit. in altero vero libro de disciplinis liberalium artium disputans ab institutione artis grammaticae initium fecit. sed in hac parte quae est de arte grammatica post brevem ipsius Cassiodorii disputationem et definitiones ex arte Donati receptas reliqua omnia quae in editis exemplis feruntur ex Martiani Capellae libro tertio descripta sunt. quare huius quidem commentarii, quem ex editionibus Cassiodorii Putschius receperat, maximam partem omisi; sed excerpta ex primo libro et praefationem libri secundi addidi*).

*) Praeter libros quos supra dixi Gareti commentarium in Donatum ex eodem codice, quo in libro de orthographia usus erat, a se editum Cassiodorio

Manu scripti autem libri in his partibus quas edidi mihi parati erant tres, Bambergensis II. I. IV 15, Wirceburgensis f. 5 a, Sangermanensis 782. ex quibus unus Bambergensis duos institutionum libros continet; in duobus reliquis liber institutionum saecularium separatim scriptus est. Bambergensem codicem, qui octavo saeculo scriptus esse dicitur, a Friderico Haasio cum editione Genevensi a. 1650 collatum habebam. descriptionem eiusdem libri exhibuerunt Haasius, Gregorii Turonensis de cursu stellarum (Vratislaviae a. 1853) p. 5, et A. Spengelius Philol. v. XVII p. 555. eodem in Cassiodorii libro de rhetorica usus est Halmius: cf. praef. rhet. lat. p. XII. codicem Wirceburgensem, quo ipso quoque Halmius in libro de rhetorica usus est, in ea parte quam edidi accurate excussit Laubmannus, bibliothecae Wirceburgensi praefectus, qui eum octavo saeculo vel ineunte nono scriptum esse mihi significavit. codex Sangermanensis, 'liber sancti Petri Corbeie', decimo saeculo, ut mihi visum est, scriptus post libellum de arte grammatica reliquarum artium expositionem, omisso tamen nomine Cassiodorii, continet, *De grammatica arte. Intentus nobis est* — (de astronomia) *de hac arte sentire explicit.* in fine codicis pauca de elementis et excerpta Augustini scripta sunt. cum hoc in ea parte quam edidi plerumque consentit codex Parisinus 8679 saec. X, *Liber Cassiodori Senatoris humanarum litterarum qui scribitur de artibus et disciplinis saecularium studiorum hoc est de grammatica de rhetorica de dialectica de philosophia de mathematica de arithmetica de geometrica de astronomia de musica.* sed huius semel mentionem feci. praeterea in divinarum institutionum capite tricesimo lectiones duorum codicum Bernensium, ex quibus illam partem emendatam edidit Hagenus anecd. Helvet. p. CXXXI, adscripsi.

Iam vero cum manu scripti horum librorum codices valde inter se discrepent (alii enim breviorum, alii ampliorem formam exhibent), ad libellum de arte grammatica quoque ea discrepantia pertinet. nam in Bam-

tribuit. de quo in praefatione scribit haec, quae hoc loco repetam, ut intelligatur nullam fidem in illo commentario hoc nomen habere, 'Aurelius noster dum libros recenset, quos iam monachus ediderat, duos a se super Donatum commentarios prodiisse perhibet. quorum initio libri de grammatica sic meminit: cuius, scilicet Donati, *gemina commenta reliquimus.* Hactenus nobis incompertum an edita fuerint. Unicum damus in Donatum Cassiodorii commentarium, quem suppediavit vetustissimus codex ms. bibliothecae S. Michaelis in Monte, seu in periculo maris; ex cuius titulo, nimia senectute pene consumpto, haec tantum eruere licuit in prima linea: *Incipit Commentarium S...* in secunda linea: *CII. de Oratione et de VIII ...* et in tertia linea: *tibus Orationis.* Quae singula, si placeat coniectura, reddunt hoc integrum lemma: *Incipit Commentarium Senatoris, quod proprium etiam Cassiodorio nomen, Clarissimi de Oratione, et octo partibus Orationis.* nimirum de auctore iis quae Garetius adnotavit nihil plane constat, neque quidquam in eo libro inest cur videatur dignus esse qui iterum edatur.

bergensi codice et in Sangermanensi ea sola quae in editione exhibui de universa arte grammatica scripta sunt; neque plura a Cassiodorio hoc loco scripta esse manifesto indicat clausula in fine addita, *haec breviter dicta sufficiant* sqq. in Wirceburgensi autem codice et in eo ex quo olim hi libri editi sunt subiecta erat longior disputatio de nominibus et de verbis ex Martiani Capellae libro tertio, sicut dixi, repetita. praeter haec supplementa igitur, quae non ab ipso Cassiodorio scripta sed ad augendam eius disputationem postea addita sunt, dubitari non poterat quin Wirceburgensis libri scriptura reliquis praeferretur. in excerptis libri prioris scripturam codicis Bambergensis exhibui, quamquam in hoc quoque sunt quae interpolationis suspicionem moveant.

PRAEFATIO CASSIODORI SENATORIS

p. 2277 P.

Cum inter nos talia gererentur et de complexionibus apostolorum non nulla nasceretur intentio, monachi mei subito clamare coeperunt 'quid prodest cognoscere nos vel quae antiqui fecerunt vel ea quae sagacitas vestra addenda curavit nosse diligenter, si quem ad modum ea scribere
5 debeamus omnimodis ignoremus? nec in voce nostra possumus reddere quod in scriptura comprehendere non valemus.' quibus respondi haec quae dicerem designata esse quem ad modum et intellegi debeant et proferri. sed labor nobis antiquorum omnino servandus est, ne nos auctores earum rerum mentiamur, quarum sequaces esse cognoscimur. et ideo duo-
10 decim auctorum opuscula deducimus in medium, quae ab illis breviter et copiose dicta sunt, ut et nos ea compendiosius dicamus et a priscis auctoribus sine varietatis studio dicta recolantur, quatenus et vobis plenissime satisfacere videamur et auctoritate firma sit relatio, quam duodecim aucto-
rum textus insinuat. iam tempus est ut totius operis nostri conclusionem
15 facere debeamus, ut melius in animo recondantur quae septenaria conclusionem distincta sunt.

A codex Bruxellensis 9581

B codex Bernensis 330

C codex Coloniensis 83

bc codicum *BC* correctores

§ scriptura olim vulgata ex editione Parisina a. 1579 et ex editione Antverpiensi L. Carrionis a. 1579. ea quae Carrioni debentur, ubi opus esse videbatur, ipsius nomine adscripto indicata sunt

Praeterea ex codice Parisino 7495 (*Par.*) et ex codice Bernensi 243 pauca adscripta sunt

INCIP. PF. CASSIODORI SENATORIS *A* PRAEFATIO CASSIODORI SENATORIS *C* INCIPIT PROLOGUS CASSIODORI SENATORIS SUPER ORTOGRAPHIAM AB IPSO EX ANTIQUIS COLLECTAM *B* Magni Aurelii Cassiodori Senatoris in orthographiam praefatio *Carrio* 2 non ulla *B* 4 ea posteriore loco om. *AC* 5 ignoramus *C* nostra] nam *A* 6 quod] quae *AC* 7 dicerent § 8 auctorē *A* 9 quarum sequaces § *B* qui sequaces *AC* 12 varietatis] varietatib; *A* 15 recordantur *B* 16 distincta sunt EXPLICIT PRAEFATIO INCIPIT TEXTUS HUIUS Post *A* distincta sunt EXPLICIT PRAEFATIO Post *B* distincta sunt ITEM ALIA I Postquam *C*

I Post commenta psalterii, ubi praestante domino conversionis meae tempore primum studium laboris impendi: II deinde post institutiones, quem ad modum divinae et humanae debeant intellegi lectiones, duobus libris, ut opinor, sufficienter inpletas, ubi plus utilitatis invenies quam decoris: III post expositionem epistolae quae scribitur ad Romanos, unde Pelagianae haereseos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes ammonui: IIII post codicem, in quo artes Donati cum commentis suis et librum de etymologiis et alium librum Sacerdotis de schematibus domino praestante collegi, ut instructi simplices fratres, ubi necesse fuerit, similia dicta sine confusione percipiant: V post librum quoque titulorum, quem de divina scriptura collectum | memorialem volui nuncupari, ut breviter cuncta percurrant qui legere prolixa fastidiunt: VI post complexiones in epistolis apostolorum et actibus apostolorum et apocalypsi quasi brevissima explanatione decursas: VII ad amantissimos orthographos discutiendos anno aetatis meae nonagesimo tertio domino ad iuvante perveni. ex quibus si in unum valuerō deflorata colligere, quantum ad eos pertinet quos breviandos esse suscepi, confusionem emendator atque scriptor, si bene arbitror, ulterius non habebit.

Minutus labor syllabis litterisque tractandis modo factus ex nominum derivatione, modo ex casibus sermonum, modo ex motu atque situ, modo ex euphoniae consonantia, modo ex graecarum litterarum similitudine probans, quid scribere debeas et quid vitare contendas. ut in quoque littera in quibusdam sermonibus scribi datur, sed in litterae sonum plerumque illi succedere posse testatur, ita quod ante scribebatur per u et o, per duo u modo scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas investigata esse videtur; et ideo praesens opus non desit directum, ut vulnus vulnus. i pro e, ut quod antiqui magni nos magnae: c pro q, veteres

1 psalteria corr. -ri B in psalterii C in psalterium Carrio 2 numeros II-VII om. B, add. AC 4 impletis ABC plus om. AC 6 haereseos om. A 13 actibus eorum C 14 quas brevissima explanatione C quasi brevissimas explanationes AB 15 domino iuvante AC 18 si bene intellexerit arbitror C habebit C habebis AB 19 tractandis 5 tractandis B tractandus AC 20 ex ante casibus om. B 22 contendas Modo ut illa quoque littera in quibusdam sermonibus recte quidem scribi dicat (dicat om. C, dic add. c) sed n̄ (non A) litterae AC contendas ut l quoque litteram simplex in quibusdam sermonibus recte quidem scribi datur sed n litterae B 5. incerta sunt quae posui: sed de m, non de l littera dixisse Cassiodorium persuadent ea quae de m et n litteris scripta sunt p. 2285 et 2319 24 succedere posse testatur B succedere posse testatur A succedere posse testatur C itaque (quod add. b) ante scribebatur B itaque ante scribebatur B itaque ante scribebatur C ita batur reliquis lacuna membranarum deletis A 26 esse videtur B esse videatur C, in lacuna om. A et ideo] quod eo A non defit AC 27 ut quae antiqui B magni] magna C c pro q veteres quom Moderni cum scribi rectius B c pro q tã veteres quam moderni conscribi rectius C c quam moderni conscribi rectius reliquis lacuna membranarum deletis A, c pro q veteres com moderni cum rectius 5

p. 2278 P.

'quom', moderni 'cum' scribi rectius aestimarunt; et cetera quae subtili quidem, sed necessaria distinctione narrantur non velociter transcurri, sed sollicita mentis intentione tractavi, ut quae incipis bene discere ad finem perfectionis inoffensa debeas pronuntiatione perducere. nam si vobis adsit
 5 capiendi desiderium, quae prius per moram quaesistis, protinus inoffensa velocitate transcurrentis. gloriosum profecto studium et humanis ac divinis litteris, ut videtur, accommodum, quod loqui debeas competenter scribere et quae scripta sunt sine aliqua erroris ambiguitate proferre. vox enim articulata a pecoribus nos sequestrat, scribendi vero ratio ab imperitis
 10 dividit et confusis. ita perfectum hominem duo sibi ista vindicant ac defendunt. nam cum sibi talia quasi duo lumina consentiunt, utraque recta, utraque decora sunt; cum vero a se discrepare coeperint, vitium strabae foeditatis incurrunt.

Erit itaque propositum nostrum quae competenter modernae consuetudini ab antiquis tradita sunt quasi in unam coronam redigere et usui celeberrimo deputare. illa vero quae antiquitati magis conveniunt expedit sine dubitatione relinquere, ne labor adsumatur incongruus, qui praesenti saeculo videtur inutilis. sit ergo in primo libro institutionum nostrarum titulo tertio decimo, quem ad modum legi debeat caelestis auctoritas, ubi
 20 idiomata legis divinae communi usui repugnantia non permisimus dissipari. hic autem, in libro scilicet orthographiae, liberius et generaliter appetatur, quem ad modum ex regulis artium humanarum salva auctoritate seniorum cuncta lectio decora nimis et correcta reddatur. siquis autem auctores orthographos in textu suo legere fortasse voluerit, transcriptos inveniet
 25 quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo praestante domino derelinqui, ut latius dicta probare possitis in auctoribus suis, quos nos propter fastidium vestrum deflorandos esse putavimus.

Illud etiam vos magnopere credidi commonendos, ut distinctiones sensuum sollicita mente perquirere ac ponere debeatis, sine quibus neque
 30 legere quicquam competenter neque intellegere praevalemus. scire autem debemus Donatum artigraphum de posituris ita tractasse, ut non ibi ordinem sed virtutes earum potius exprimere videatur. nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, primo plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuisset; nec inde magis inciperet, ubi praedictae

2 non om. ABC ζ , add. Carrio 3 solita B tractant ζ tractari ABC
 6 transcurrentis Carrio, transeuntis ABC ζ 7 quod] quid C quae A compe-
 10 tenter et scribere C 10 sibi ista B ista sibi AC 11 sibi talia quasi duo lumina AB
 11 sibi talia quae sunt duo lumina Par. ζ sibi duo ista C recta] rectae B 22 ex regulis]
 et regulis AC 26 possitis (possetis ζ) in auctoribus suis (suis om. B, add. b) B ζ
 28 etiam]
 29 ac ponere] aconponere B 34 nec inde magis A deinde magis BC ζ

positurae ad finem tendere comprobantur. sequitur subdistinctio, deinde media, quae plenas semper praecedunt potius quam sequuntur. sed sicut visum constat esse doctissimis, hunc debemus ordinem custodire, ut primo de subdistinctione dicamus, quae ibi semper apponitur, ubi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur, ut | 'arma virumque cano', ubi totius operis summa conclusa est. arma enim [ancilia] Vergilius virumque dicturus est. sed quoniam 'cano' respicit ad utrumque, hic, id est in 'arma', subdistinctio recte ponenda est. mediam vero adfigendam constat in commate, cum nullus sermo deest, sed gradatim tendit ad plenam, ut dividimus muros, et moenia pandimus urbis.

plena est autem, ubi finitur perfecta sententia, ut est illud, tantae molis erat Romanam condere gentem.

subdistinctionem vero vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere quem diximus, ut subdistinctio praecedat et media consequatur; sed pro ratione supra dicta locis congruis apponuntur, ut distinctiones istae bene positae sensum nobis lectionis evidenter aperiant. nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis. has vero distinctiones seu posituras Donato testante Graeci thesis vocant. periodus est autem per longum plenae sententiae ducta pausatio, cuius partes sunt cola et commata.

Sed antequam opus orthographiae inchoare videamur, praefationem Phocae artigraphi exempli causa iudicavimus apponendam, quoniam cuncto operi nostro, quasi a nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommoda.

Ars mea multorum es, quos saecula prisca tulerunt;

sed nova te brevitassiter asserit esse meam.

omnia cum veterum sint explorata libellis,

multa loqui breviter sit novitatis opus.

te relegat iuvenis, quem garrula pagina terret,

aut si quem paucis seria nosse iuvat;

te longinqua petens comitem sibi ferre viator

ne dubitet, parvo pondere multa vehens;

te si quis scripsisse volet, non ulla queretur

damna nec ingrati triste laboris onus.

est quod quisque petat: numquam censura diserti

hoc contemnet opus, si modo livor abest.

2 plena semper B ϵ quam sequantur B ϵ 5 arma] Verg. Aen. I 1
6 ancilia om. A: 'Aeneia quidam vetus codex' Carrio 8 subdistinctio recte]
media subdistinctio recta A affigendam esse constat C 9 plenum A 10 divi-
dimus] Verg. Aen. II 234 12 tantae] Verg. Aen. I 33 21 phoci AC cuncta B
23 es] est C 28 serie A 29 patens C 30 vehens A et deleta ut vide-
tur n B vehis C : 31 non nulla AC 32 labori A 33 est] et C 34 abest
CASSIODORI SENATORIS EXPLICIT PF A abest CASSIODORI SENATORIS
EXPLICIT (ITEM add. in marg.) PFATIO B. subscriptio praefationis omissa est in C

TITVLI LIBRI ORTHOGRAPHIAE INDICANTES EX QVIBVS
AVCTORIBVS SCRIBENDI PERITIA DOMINO PRAESTANTE
COLLECTA EST

- I Ex Annaeo Cornuto de enuntiatione vel orthographia
5 II Ex Velio Longo
III Ex Curtio Valeriano
IIII Ex Papiriano
V Ex Adamantio Martyrio de b et v
VI Ex Martyrio de mediis syllabis
10 VII Ex eodem de ultimis syllabis
VIII Ex eodem de b littera trifariam in nomine posita
VIII Eutydis de adspiratione
X Ex Caesellio orthographo collecta sunt
XI Ex Lucio Caecilio Vindice deflorata sunt
15 XII Ex Prisciano moderno auctore decerpta sunt.

Commemorati sunt auctores orthographiae, ex quibus alii ipso, alii
praeposterato ordine similia dicunt, alii vero diversa describunt. sed omnia
nobis absolute nosse conveniet. nam et illi qui paria dicunt communia
dicta confirmant, et isti qui varia ponunt per verba multiplicia commonent,
20 quem ad modum scribere debeamus et loqui. nunc ordo scripturae, qui
ab antiquis positus cognoscitur, nihilo minus est dicendus.

I ANNAEI CORNVTI DE ENVNTIATIONE VEL ORTHOGRAPHIA
ISTA RELATA SVNT

Animadverti quosdam, Aemili amice, eruditos etiam in litteram nec
25 ubi oporteat dicentes nec ubi oporteat supprimentes. hoc ne fiat hinc
observari poterit, si simul subiciam, siquid ad rectam scripturam pertinet
et ad divisionem syllabarum. igitur si duo verba coniungantur, quorum
prius in consonantem novissimam habeat, posterius a vocali incipiat, in

1 INCIPIUNT TITULI AC Tituli — collecta est om. B 4 Ex agneo
BC, in lacuna membranarum om. A., Ex Gneo s: Ex Agnaeo et in marg. 'Annaeo
quidam veteres' Carrio, quod recepi, quamquam dubitari potest an Agneo ipse
Cassiodorus scripserit 7 papyriano B 8 martirio utroque loco AC Par.

11 trifaria C innone positam B 12 Eutydis A Euticis C Eutichis B uticis Par.
Ex Eutice s Ex Eutyche Carrio 13 Cesellio ABC 18 convenient ABC con-
uenit s 22 Agnei ABC Gnei s Agnaei Carrio 23 ista relata sunt om. C
24 emili ABC s 26 observare C 28 prius] primum A primus C posterius
a uocali aut uocalibus incipiat A posterius a uocali | a uocalibus incipiat C
posterius. (deleta littera et superscripta a) uocali quae a uocalibus incipiat B

consonans perscribitur quidem, ceterum in enuntiando durum et barbarum sonat. at si posterius verbum quamlibet consonantem habuerit vel vocalem loco positam consonantis, servat m litterae sonum. par enim atque idem est vitium ita cum vocali | sicut cum consonante m litteram exprimere.

Est quaedam littera in F litterae speciem figurata, quae digamma s nominatur, quia duos apices ex gamma littera habere videatur. ad huius similitudinem soni nostri coniunctas vocales digammon appellare voluerunt, ut est votum virgo. itaque in prima syllaba digamma et vocalem oportuit poni, Fotum Firgo, quod et Aeoles fecerunt et antiqui nostri, sicut scriptura in quibusdam libellis declarat. hanc litteram Terentius Varro dum ¹⁰ vult demonstrare, ita perscribit, VAV. qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litterae erit. nos hodie v litteram in duarum litterarum potestatem coegimus: nam modo pro digamma scribitur, modo pro vocali. vocalis est, cum ipsa per se est: hoc enim cum ceteris quoque vocalibus patitur. si cum alia vocali est, digamma est, quae est consonans. tres vocales quibus- ¹⁵ dam videntur esse sub una syllaba vae. errant, si | ita putant: nam nusquam apud Graecos neque apud Latinos ex tribus vocalibus syllaba constat. quare hic quoque digamma erit et duae vocales.

Similiter 'sed' cadit in quaestionem, et aliis per t, aliis per d placet scribi. apud antiquos enim scio pro sed sedum fuisse: unde nos duabus ²⁰ litteris novissimis ablati reliquas litteras salva d in usu habemus: quem ad modum si quaeras 'sat qua littera scribi oportet?', dicemus per t, quia integrum eius sit 'satis'.

2 at si $\leq C$ ac si AB quamlibet B quodlibet AC 3 servat m litterae sonum om. A 4 ita cum vocali exprimere, sicut cum consonante m litteram suppressere coniecit Schneiderus gramm. lat. I p. 305 5 fortasse Apud Graecos est quaedam 6 quia] quae ABC ex gamma litera habere videtur C 7 coniunctas vocales] rectius v coniunctam vocali 9 quam et aeoli A quā et eoli C quae et aeoli B $\leq$ quod et Aeoli Carrio nostri AC non B, om. $\leq$ 10 Terentius Varro $\leq$ terentius usu raro ABC. Varronis praeceptum ex libris de origine linguae latinae petitum esse coniecit Ritscheliu quaest. Varron. p. 27, libris de sermone latino tribuit Wilmannsius de Varr. libr. gramm. p. 92. 176: cf. Priscian. l. I p. 15 11 perscribit VAV Ritscheliu, perscribit ua AC perscribit ua B 12 V litteram] u l' itā A 14 hoc ē enim C 15 vocali est] uocale corr. -li C 16 vae] uerum A. fortasse quae scripserat Cornutus, ut hoc exemplo probaret q littera praecedente u litteram non obtinere vocalis locum nusquam neque apud Graecos Carrio 17 constat Similiter quare (quare om. $\leq$) h. quoque digamma erit et duae uocales similiter sed AB $\leq$ et verbis similiter quare — similiter in margine additis C, constat, quare similiter hic quoque digamma erit et duae uocales similiter. Sed Carrio 19 in quaestione A 20 scio sedum fuisse $\leq$. cf. Charis. p. 112, 5 sedum enim antiqui pro sed ponebant pro om. ABC 21 in usum B 22 si quaeras sat qualiter scribi oportet dicemus B $\leq$ si quaeratur s & qualiter scribi oportet diceremus A si quaerat sat qualite (corr. qualiter c) scribi oportet diceremus C, si quaeretur, sat qua littera scribi oporteat, diceremus Carrio quia] quod AC

p. 2283 P.

Q littera tunc recte ponitur, cum illi statim u littera et alia quaelibet una pluresve vocales coniunctae fuerint, ita ut una syllaba fiat: cetera per c scribuntur. hoc Lucilio quoque videtur. non nulli putant auribus deservendum atque ita scribendum, ut auditur. est enim fere certamen
 5 de recta scriptura in hoc, utrum quod audimus, an quod scribi oporteat, scribendum sit. ego non omnia auribus dederim. quotidie sunt qui per co cotidie scribant, quibus peccare licet desinere, si scient quotidie [inde] tractum esse a quot diebus, hoc est omnibus diebus. 'qui' syllaba per q u i scribitur; si dividitur, ut sit cui ut huic, per c. hoc item in ceteris nota-
 10 bimus, ut divisionem c littera sequatur. si tamen secundum antiquam enuntiationem fuerit † quia genetivus et ablativus non dividitur.

Causa per unam s: nec quemquam moveat antiqua scriptura: nam et accusare per duo s scripserunt, sicut fuisse divisisse esse et † causasse per duo s scriptum invenio. in qua enuntiatione quo modo duarum conso-
 15 nantium sonus exaudiat, non invenio.

Vostra olim ita per o, hodie per e, ut adversa adversa, pervorsa per-versa, votare vetare, vortex vertex, convollere convellere, amploctere am-plectere.

Malo qui putant ab eo quod est graece *μᾶλλον* [comparativo modo] descendisse et per duo l scribunt, peccant. non enim a graeco translatus est, sed ab antiquorum consuetudine, qui primo magis volo dixerunt, postea a pluribus elisionibus hoc verbum angustaverunt, ut magis volo,

1 Q littera p. 150, 22 Curt. Valerian. 155, 24 6 quotidie Papirian. 158, 18
 19 Malo Papirian. 159, 1

1 u litteram A 3 Lucilio Semlerus et Bergkio auctore Muellerus Lucil. sat. rel. p. 48, lucio AC Lutio B. 'est is Lucius Caecilius Vindex' Carrio
 4 ita scribendum ita ut A id scribendum ut C audiatur corr. auditur B fere certamen B certamen fere AC 5 quod audimus an quod scribi oportet s quae (q; AC) audimus an quae (que A) scribi oporteat ABC 6 per co] per c A
 7 scribunt C peccare licet desinere si scirent C et Carrio 8 tractum esse quot (quod A) diebus AC. diversa de v. quotidie praecipunt Velius Longus p. 79, 17 et exc. Papir. p. 158, 18 per q scribitur A per q scribi debet C
 9 si dividitur ut sicui ut huic per c AB si dividitur per c si cui huic C notauimus B 10 ut in diuisione C 11 fortasse fuerit quod dativus, non dividitur: cf. Vel. Long. p. 70, 18 quia genitivus B quod genitivus C cui dativus A qua genitivus s 12 Causam per unam s nec quemquam moveat B Causa per unam s nec quemq; nouerat C Causam per unam s nequaquam nouerat A: cf. Vel. Long. p. 79, 19 Scaur. p. 21, 14 13 accusare per duos s C accusare per duo ss AB causasse per duo ss AB causisse per duo s C. 'fortasse cauissse' Carrio, calcasse Velius Longus, quod probavit Schneiderus gramm. lat. I p. 432. fortasse tamen plura ab excerptore perturbata sunt, et fuisse divisus suesse et aussus scripserat Cornutus 16 aduersum corr. -sa C. aduersum aduersum peruersum peruersum Carrio 17 amploti amplecti A 19 quod] que A
 MAON comparatio descendisse A MANON conperatiū descendisse C
 22 ut magis uolo Carrio ut magne uolo A ut magne uolo BCs

p. 2284 P.

deinde mavolo, quod frequentissimum | apud illos est: novissimo in hoc substitit, ut malo esset. sed malle per duo l: magis velle enim est. item nolo per unum l, nolle per duo l: nolo enim ne volo est, nolle ne velle: denique ut se verbum habet, ita ea quae ex illo componuntur.

Alia sunt quae per duo u scribuntur, quibus numerus quoque syllabarum crescit. similis enim vocalis vocali adiuncta non solum non cohaeret, sed etiam syllabam auget, ut vacuus ingenuus occiduus exiguus. eadem divisio vocalium in verbis quoque est, ut metuunt statuunt tribuunt acuunt. ergo hic quoque c littera, non q apponenda est.

Lacrumae an lacrimae, maxumus an maximus, et siqua similia sunt, quo modo scribi debeant, quaesitum est. Terentius Varro tradidit Caesarem per i eius modi verba solitum esse enuntiare et scribere: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam. sed ego in antiquiorum multo libris, quam Gaius Caesar est, per u pleraque scripta invenio, optimus intumus pulcherrumus lubido dicundum faciundum maxume monumentum contumelia minume. melius tamen est et ad enuntiandum et ad scribendum i litteram pro u ponere, in quod iam consuetudo inclinavit.

Vineas per e quidam scribendas tradiderunt, si hae significarentur, quas in agris videmus; at contra per i, vinias, illas sub quibus latere miles solet, quod discrimen stultissimum est. nam neque aliunde vineae castrenses dictae sunt, quam quod vineis illis agrestibus similes sunt.

Extinguunt per duo u: qualem rationem supra reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic

9 Alia sunt Papirian. 161, 4

1 in om. ABC 2 substitit Carrio, subsistit ABC malle per duas ll uelle enim est AC malle per duas (corr. duo) ll magis uelle est (sed magis uelle est ras. b) B, malle per duas ll uelle est codex Bernensis 243, malle per duo l, quod est magis velle exc. Papir. 3 nolle per duo l om. AC ne volo] nec uolo A 6 simili ABC 8 ut ante metuunt om. ABC 11 quomodo scribi debet (debent s) B s scribi debet (omisso quomodo) AC, scribi debeant Carrio, qualiter scribenda sunt Isidorus orig. I 26, 15 Terrentius AC tradidit AC et Isidorus, tradit B 12 adnunciare A adnuntiare C: fortasse et enuntiare 13 tanti om. B, add. AC et Isidorus consuetudine factum C in antiquiorum (in antiquorum C) multo libris quam AC in antiquorum libris multo quam B 14 cesar est usus per u C 15 lubido] legundum A faciundum C faciundum AB 16 contumelia A. fortasse contumacia: cf. Vel. Long. p. 76, 6 18 vineas per e (scriptas add. c) quidam tradiderunt C si he significarent A si hec significarent B si hae sinificarent C, si has significarent Carrio 19 viderimus corr. uidemus B uiderimus AC et codex Bernensis 243 ac contra A uinias] vineas A 20 solet miles C 21 quam quod] quamq; B quamquā C 22 Exstinguunt per V et O: qualem rationem supra reddidimus de litteris quas dixi Carrio Extinguunt per u o A Extingunt per v o B Extinguunt per u et o C Extingunt per ll o Paris. de q (de quu A) littera quam AB de quibus litteris quas C: cf. p. 149, 1

p. 2284. 85 P.

quoque intellegenda est. extinguo est enim, et ab hoc extinguunt, licet enuntiari non possit.

Intervallum duas l habet: vallum enim ipsum non aliter scribitur, a quo intervallum. Varro dicit intervalla esse spatia quae sunt inter capita 5 vallorum, id est stipitum quibus vallum* fit; unde cetera quoque spatia intervalla dicuntur.

Observanda pusillo diligentius est praepositionum cum verbis aut vocabulis compositio, ut consonantes novissimas praepositionum | sciamus non durare, sed mutari plerumque. itaque non numquam quae consonantes 10 verborum aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri et in praepositionibus, aut propter levitatem aut quia omnino enuntiari saepe litterae praepositionum non possunt. quando autem fiant, quando non, sono internoscemus: accedo duo c, attuli duo t, assiduus duo s, arrideo duo r, appareo duo p, annuo duo n, alligo duo l. in his non solum 15 propter levitatem consonantes mutantur, sed et quia nullo modo sonare d littera potest. est ubi sonet et ubi scribatur, cum f consonanti adiungitur, ut adfluo adfui adfectus: at contra b non sonat, ut offui offero offendo. in aliis etiam consonantibus idem patitur, ut suggero * ostendi enim supra digamma consonantis vim habere. est ubi b, quod vix credibile est, in s 20 cogatur, ut suscipere sustinere suspendere suscitare, et quod antiqui dixerunt sustollere, nos praeterito sustuli. item ex praepositio ad f litteram formatur, ut effluo effodio effero efficio; nec minus in s formatur, ut

7 Observanda Papirian. 162, 9 Caecil. Vind. 2318

1 exstinguont, est enim ab ex et stinguo, et ob hoc exstinguont Carrio ab hoc extingunt A ob hoc extingunt B ab hoc extingunt C 3 Intervallum enim per duo l uallum ipsum C non aliter om. B, add. b 4 interuala C sunt ras. B, st Paris., sint AC et codex Bernensis 243 5 fit] sit C quoque spatia] qqs paucia A 6 intervalla om. ABC 7 est om. B aut vocabulis Schneiderus gramm.

lat. I p. 643, a uocalibus AC et codex Bernensis 243 a uocalibus B 9 itaque non umquam consonantes C 10 uerborum a uocabulorum AC 11 aut propter levitatem aliquam omnino A a propter levitatem a qua omnino C que propter levitatem quoque omnino B quae propter lenitatem quoque omnino s enuntiare saepe littera AC 12 quando autem fiat sono internoscemus A fiat excerpta Papiriani quando non] quan non C 13 internoscimus C 14 apparo A 15 mutantur sed et quia B mutant sed e quod AC. rectius erat mutant d, sed et quia 16 est om. ABC. ibi sonat et ibi scribitur s consonante adiungitur adfluo A consonanti adiungit adfluo C 17 at] ut B, om. AC ut ante offui om. ABC effui effero C 18 etiam] enim AC ut ante suggero om. C lacunam, qua suvverto vel simile verbum excidisset, indicavit Schneiderus l. c.: cf. Mar. Victor. p. 19, 4 supra] p. 148, 5 19 digammam ABC quod uix credibile est s quia uix credibile est B quamvis credibile est AC, quamvis incredibile est Carrio 20 et quia antiqui B 21 praeterito sustulli AC 22 formatur priore loco om. B effodio om. C nec minus informatur escendo BC nec minus informatur excindo A. informatur 'i. e. immutatur' defendit Schneiderus gramm. lat. I p. 644, cf. ib. p. 553

p. 2285, 86 P.

escendo. alicubi tamen sonat et ob hoc necessario scribitur, ut exsilio exsicco. itaque ubi sonuerit, ibi ponemus.

Tamtus et quantus in medio m habere debent. quam enim et tam est, unde quantitas quantus tamtus. nec quosdam moveat, si n sonat: iam enim supra docui n sonare debere, tametsi in scriptura m positum sit.⁵

Exsilium cum s: ex solo enim ire est, quasi exsolium, quod Graeci ἐξορισμόν dicunt: antiqui exsoles dicebant.

H sicut in quaestione est, littera sit necne, sic numquam dubitatum est secundo loco a quacumque consonante poni debere; quod solus Varro dubitat. vult enim auctoritate sua efficere ut h prius ponatur ea littera,¹⁰ cui adspirationem confert, et tanto magis hoc temptat persuadere, quod vocalibus quoque dicit anteponi, ut heres hircus. sed Varronem praeterit consonantem ideo secundo loco h recipere, quod non possit ante se adspirationem nisi vocalis habere. itaque et ante et post h littera cuicumque vocali adiungatur, [non] sonabit. haec enim natura vocalium | est,¹⁵ ut ante se aut post se h litterae enuntiationem non impendant. praeterea

3 Tamtus Caesell. 2314

6 Exsilium Caesell. 2314

1 tamen sonat B sonat tamen A sonet tamen C et ab hoc AC ut ante exsilio om. ABC 2 ibi ponemus C Par. § ubi ponemus AB 4 unde quantitas quantus tantus B si N sonat B si non sonat AC, si M non sonat Carrio 5 iam enim supra] p. 147, 24, ubi Cassiodorius omisisse videtur quae Cornutus de m littera ante consonantes vel digamma sonum n litterae praebente scripserat, quae hoc auctore repetita sunt in excerptis Caecilii Vindicis p. 2317. eodem pertinent excerpta Caesellii p. 2314 ita enim supra docui n sonare debere, tametsi in scriptura m positum sit in prima scriptura m positura sit B

6 Exilium AC cum s ex solo] cum sint ex sole C quasi exsolium AC et codex Bernensis 243, ex solium B, corr. quasi extra solum b quod § quae B quē A quā C 7 ZOPICMON ABC 8 H sicut in quaestione littera sit necne sit, numquam dubitatum est, ac secundo loco cum consonanti poni debere § H sicut in quaestione est littera sit, necne: ita numquam dubitandum est, secundo loco a quacumque consonanti poni debere Carrio H] Nā C sic nunquam Putschius, sit numquam ABC dubitatum est A dubitandum est C dubitatum est ac B Par., unde dubitatum est an secundo loco — poni deberet scripsit Wilmannsius de Varr. libr. gramm. p. 181 9 quod solus § Par., quia solus B quam solus AC 11 quae adspirationem confert A quae adspirationem conferet (corr. conferret c) C quae adspirationem conferet B, quae ad adspirationem confert Par., quae adspirationem conferat § cui adspirationem conferat Wilmannsius. an ad quam adspirationem adfert? persuadere Carrio, suadere ABC § quod] quae corr. quod B q A quē C ut Par. § 12 dicat ABC Par. § ut ante heres om. AC 13 quia non possit ante se adspirationem nisi uocalis habere Wilmannsius, quod (quia B Par. §) non possit ante adspirationem nisi uocales habere ABC Par. § 14 post si h (ha corr. h C) litteram AC cuicumque tali adiungatur non (non om. A) sonabit (sonat §) ABC Par. §, cuicumque uocali adiungatur, consonabit Wilmannsius auctore Usenero

16 ut ante se aut post se habeant enuntiationem, sed habeant ras. et ut — post se in marg. B, ut (aut add. Par.) ante se aut post se (habeant add. § et al. m. Par.) h enuntiationem Par. §, ut quoque genere enuntiationem AC, ut siue ante se siue post se habeant h, quoquo genere enuntiationem Carrio

p. 2286 P.

in libro qui est de grammatica Varro, cum de litteris dissereret, [ita] h inter litteras non esse disputavit, quod multo minus mirum, quam quod x quoque litteram esse negat. in quo quid voluerit, nondum deprehendi, ipsius verba subiciam: 'litterarum partim sunt et dicuntur, ut A et B; partim
5 dicuntur neque sunt, ut H et X; quaedam neque sunt neque dicuntur, ut Φ et Ψ.'

Vehemens et vemens apud antiquos et apud Ciceronem lego, aequè prehendendo et prendo, hercule et hercle, nihil et nil. haec observari eatenus poterunt, consuetudine potius quam ratione, in his praecipue verbis quae
10 adspirationem habere debent.

Y littera antiqui non semper usi sunt, sed aliquando loco illius u ponebant: itaque in illorum quidem libris hanc scripturam observandam censeo, Suriam Suracasas simbola sucophantas, at in nostris corrumpi non debet. illud etiam non video, quare huic litterae h adspirationis
15 gratia admoveam. ipsa enim per se adspirativa est et quocumque vocabulo primum locum habuerit, adspiratur, Yacinthus Yllus Ymettus; et tanto magis adspiratio addenda non est, quanto apud Latinos vocabula non sunt hac littera notata.

7 Vehemens Papirian 159, 18

11 Y littera Papirian. 160, 16

1 in libro quem de grammatica Varro scripsit Carrio qui est de grammatica AB quē de grammatica C qui est in grammatica Par. § ita h] HA Wilmannsius de Varr. libr. gramm. p. 211, item h Ritscheliū quaest. Varr. p. 7, idem h L. Muellerus mus. Rhen. v. XX (a. 1865) p. 264 2 disputavit Carrio, disputant C disputat AB § quae multo B quam quod x Par. §, quam quia x A quam que x B quamq; x C, quam quod K et deinde ut H et K Muellerus 3 quid voluerit Muellerus, quid viderit ABC Par. § 4 litterarum partim sunt et dicuntur ut A et B et h et x partim sunt quae neque dicuntur quaedam neque sunt neque dicuntur ut phi y (ut Φ Ψ edd.) B § Par., litterarum partim sunt et dicuntur ut a et b h et x (ut a b et h et x C) partim sunt neque dicuntur ut phi Ψ AC, litterarum partim sunt et dicuntur, ut A et B, partim dicuntur et non sunt, ut H et X, partim sunt neque dicuntur, ut Φ Ψ Carrio. de graecis et latinis litteris hoc docuisse videtur Varro, graecas litteras partim easdem esse apud Latinos, partim receptas quidem, sed diversa potestate, partim neque esse neque dici, h. e. neque formam inveniri neque sonum unius litterae nota exprimi: cf. Papir. exc. p. 160, 7 7 vehemens et vemens § A uehemens et uehemens C ueemens (corr. ueemens) et uehemens B 8 mehercule et mercle coniecit Schneiderus gramm. lat. I p. 188 nichil et nil B nichil nil A nihil nil C observari eatenus poterunt A observare eatenus poterunt BC § observare eatenus poteris Carrio: sed in his praecipue verbis, quae adspirationem habere debent, haec observari eatenus poterunt, quatenus consuetudo permiserit excerpta Papiriani 10 adspirationem] adscriptionem C ascriptionem A 11 V litterā A y ponebant A 12 quidem] quoque C 13 syriam syracusas simbola sycophantas ABC at] aut A 14 illud etiam Carrio, illud enim B illud ē C illud A 15 ā moueam C amoueam B 16 yacinthus yllus ymetus C y accinthus (corr. y acinthus) yllus ymetus B h yacinctus ylus (om. ymettus) A 17 quanto] quando C. an quoniam? 18 hac litterae nota C

Varroni etiam placet r litteram, si primo loco ponatur, non adspirari. lector enim ipse, inquit, intellegere debet Rodum, tametsi h non habet, Rhodum esse, retorem rhetorem. sed eadem observatio non necessaria est [r littera]. sunt enim verba primo loco r litteram habentia non minus latina quam graeca. itaque merito auferemus [aut amovebimus] adspira-
tionem, Roma regina rapa Rodus.

Z in antiquis libellis modo scriptum est, modo non, sed pro illo duo s ponebantur, crotalizo crotalisso, malacizo malacisso et his similia. sed viderint illi qui, cum verbis integris Graecorum uti non erubuerunt, erubescendum crediderunt litteras graecas intermiscere. nobis satius est alieno bene uti, quam nostro ineleganter.

II EX VELIO LONGO ISTA DEFLORATA SVNT

At, si coniunctio fuerit, per t scribendum est, ut est

at te nocturnis iuvat impallescere chartis;

si praepositio, per d, ut est

fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures.

'atque' item coniunctio composita per t similiter scribenda. apud praepositio per d scribi debet, sicut 'ad patrem', quoniam veteres saepe apud pro ad usi sunt; et duabus ex ea mediis litteris sublatis, id est p et u, ad remanet. item quit per t scriptum verbum est tertiae personae, cuius prima est queo, secunda quis, tertia quit; ex quibus componuntur nequeo nequis nequit,

7 Z in antiquis *Curt. Valerian.* 157, 16 13 At *Vel. Long.* 62, 10. 69, 18
17 apud *Vel. Long.* 70, 6 20 quit *Vel. Long.* 69, 25

1 uarroni etiam placet A uarroni enim placet B s uarroni placet C
r litteram si primo loco ponatur *Carrio*, h littera si pro (primo s) loco ponatur B s
h litteram si pro loco ponatur C h litteram si p (h. e. post) r ponatur A
2 lectus C tam etsi ABC h] ha C 3 Rhodum] rodum B rhetorem]
ad n
rethorem BC sed eadem obseruationem (nem ras.) non necessaria est r litte-
rae (corr. littera) B 4 r littera om. A, r litterae s in r littera *Carrio*
5 merito auferamus aut amovebimus (adspirationem add. c) a roma C merito
auferimus h roma A 6 rapa] papa B 7 in antiquis libellis AB Par., in
antiquis libris C, in antiquis libris Latinorum excerpta *Curtii Valeriani*
scripta est C pro illa C duae ss B 8 crotalizo chrotalisso A crotolizo
crotalisso B cralizo crotalisso C malacizo] malicizo A et in his A 9 uider
(h. e. uiderunt) C 10 crediderint B est om. B 11 quam nro ineli-
ganter A quam non ineliganter (corr. ineleganter) B quam N eligantur C, quam
ineleganter nostra apponere s ex *Curtii Valeriani excerptis* 12 UELLIO B
DEFLORATA] RELATA B 13 scribendum est] scribi debet C 14 at te]
Pers. sat. 5, 62 16 fando] *Verg. Aen.* II 81 aliquod B 18 fortasse sicut
ad praepositio 19 ex ea] ex eis ABC 20 cuius prima est queo ex quibus
componuntur nequeo inquit per d autem C

p. 2287. 88 P.

inquo inquis inquit: per d autem adverbium, ut 'quid faciat laetas segetes', et quae ex eo componuntur, ut quicquid siquid aliquid numquid et his similia. id per d scriptum pronomen est neutri generis ab eo quod est is ea id; per t vero signatum indicat verbum tertiae personae
5 ab eo quod est eo is it.

Placet etiam ut Delmatiam, non Dalmatiam scribamus, quoniam a Delmino, maxima eiusdem provinciae civitate, tractum nomen existimatur.

Feriae quoque, non fereae scribendae sunt, quoniam apud antiquos fesiae, non feseae dicebantur.

10 Actuarii et actarii, utrumque dicitur; sed actuarii nominantur diversis actibus generaliter occupati, actarii vero scriptores tantum dicuntur actorum.

Item aliud est esse cilonem, aliud chilonem. cilonem vocantur homines angusti capitis et longi et adspirationem non habent; chilonem vero cum adspiratione scripti a brevioribus labiis homines vocantur, quod est
15 a graeco vocabulo derivatum, παρὰ τὰ χεῖλη, unde Achillem quoque ferunt esse nominatum.

Coniux sine n putat Nisus artigraphus esse scribendum, quoniam in genetivo casu facit coniugis. mihi autem videtur non evellendam exinde hanc litteram, qua sonus enuntiationis | exprimitur. nam quamvis asserat
20 non esse onerandam supervacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum sonum existimo suis litteris, quibus integer et plenus auribus intimatur.

III EX CVRTIO VALERIANO ISTA COLLECTA SVNT

Q littera tunc recte ponitur, cum eam statim u littera sequitur iuncta
25 cum alia vocali vel vocalibus [diphthongis], ita ut unam syllabam faciat,

6 Delmatiam *Vel. Long. 73, 6* 8 Feriae *Vel. Long. 73, 8* 10 Actuarii
Vel. Long. 74, 10 12 Cilonem *Vel. Long. 74, 13* 17 Coniux *Vel. Long. 77, 18*
24 Q littera *Cornut. 149, 1*

1 inquo] inqueo *corr.* inquo B per d item adverbium A, at per d pronomen neutri generis *Velius Longus* quid faciat] *Verg. georg. I 1* 2 quicquid]-quidquid B 6 placet e ademitiam non adematiam scribamus A placet e adematiam non adematiam scribamus C Delminio *Carrio* 8 scribendae sunt — feseae *om. C* apud antiquos fesiae non feseae *Velius Longus*, apud antiquos feriae non fereae B apud antiquos farie non fereae A 10 Actuarii vero scriptores et actarii, *sed deletio v. scriptores A*, Actuarii vero et actarii C fortasse sed actuarii generaliter nominantur diversis actibus occupati 11 actorum] auctorum C 12 esse *om. B* 13 habet ABC 14 est *om. C* 15 ΠΑΡΑΤΑΧΥΛΗ C ITÀPÀTÀXIAE A papa TÀXI an B achilem AC quoque *om. C* 16 ferunt] fert C 17 Coniux AC 20 onerandum A supervacuis] far uacuis C *corr.* sruacuis c, uacuis A 21 existimo C estimo AB integer et plenus et in marg. integris et plenis ε, integre et plenus ABC intimis et plenis Par. 24 eam] ea A 25 ita ut una syllaba fiat *excerpta Cornuti*

p. 2288. 89 P.

ut Quirites quaestio quaerite. cetera vero per c scribi debent, ut cuius Cumae et reliqua huius modi.

Cum, quando praepositio erit, per c scribitur, ut est illud, divisum imperium cum Iove, Caesar, habes.

quando autem adverbium est, per q scribendum: veteres enim pro 'quando' 5 'quum' dixerunt, ut est 'quum navis ex Asia venerit': ceteraque huius modi adverbia similiter scribenda sunt, ut quoquumque ubiquumque.

Huiusce per c litteram scribendum est. antiqui enim pronomi-
ce addebant, ut hicce illicce isticce; unde subtracta eadem novissima syllaba
ce relictum est hic illicc istic. sed [hoc] in solo genetivo casu articularis 10
pronominis, qui est huiusce, adhuc eadem syllaba ce integra manet.

Cur alii per c scribendum putaverunt dicentes non posse q litteram
poni, ubi u esset sine alia vocali, secundum regulam supra dictam: alii
per q, eo quod originem trahat ab interrogativis adverbis, quae sunt
quando quorsum. usus autem obtinuit ut cur per c scribatur. 15

Partubus et partibus, arcubus et arcibus, artubus et artibus veteres
quidem indifferenter scripserunt: nos possumus observare ut ab eo quod
sunt partus, id est foetus, partubus scribamus, ab eo autem quod sunt
partes partibus; itemque ab eo quod sunt arcus arcibus, ab eo autem
quod sunt arces arcibus; et rursum ab eo quod sunt artus, id est | membra, 20
artubus, ab eo autem quod sunt artes artibus.

Tres litterae sunt apud Graecos, ξ ξ ψ. ex his in usum nostrum
transtulimus z: item pro ξ nos x utimur: ψ nullo modo transferri potuit,
sed vis ipsius translata est in ps, ut quae per ψ scribuntur per ps scri-

3 Cum *Caecil. Vind. 2318* 8 Huiusce *Mar. Victor. 16,1* 16 Partubus
Scaur. 25, 1 22 Tres litterae *Papirian. 159, 22*

3 scribetur ut est illud, sed etur et est ras. B, scribi debet ut est illud
codex Bernensis 243 4 divisum] *anthol. lat. II 68 ed. Burm., n. 256 ed. Riese,*
Donat. vit. Verg. c. 17 habet Par. ε 5 quando autem B qm̄ enim C
quando (om. autem) A adverbium est et per q C veteres enim quando
quum (quando cum B) dixerunt ABC. quum adverbium temporis, quod signi-
ficat quando, per q scribendum est *excerpta Caecilii Vindicis* 6 ut est ε id
est ABC 7 quoquumque ubiquumque ε A quocumque ubicumque B quoque
ubicumque C 8 Huiusce per c Bε Huiuscemodi per c AC 9 c addebant
ACε nouissima. littera c relictum est ut hic ε 10 c relictum est B
11 qui est ε A quae est B quod est C 13 sine aliqua uocali AC 15 quando]
fortasse quare: cf. Vel. Long. p. 71, 4 usu C, corr. usus c 16 artubus]
artibus A 17 nos] Non B quod sunt partus ε quot sunt partus AC quae
sunt partus B quod est partus Carrio 18 quod sunt partes ε C q̄t sunt partes A
quae sunt partes B 19 itemque ab eo] itemque ab eo autem A quae sunt
arces B 20 rursus AC quae sunt artus B artus] arcus A 21 autem
om. ABC, add. ε quae sunt artes B 22 fortasse tres litterae duplices sunt
apud Graecos ξ ξ ψ] x y z B 23 ψ ante nullo et post per om. B 24 scri-
bamus] scribimus B

p. 2289 P.

hamus. haec in ceteris casibus aut in bis exeunt aut in pis, ut caeleps
caelibis, auceps aucupis, Cinyps Cynypis. divisionem praeterea syllabarum
ad bs et ps pertinentem hinc observabis, quod, ubicumque ps erunt, dividi
non possunt, sed ad sequentem aut antecedentem syllabam applicabuntur,
5 tamquam unius litterae potestatem habeant, ut apstinui, aps et tinui, aps-
cessi, aps et cessi, apscendo, aps et condo. at ubi bs fuerint, dividantur
necesse est, ut obstipui obstupéo obsum obstrepo. praeterea bs numquam
coniunctas invenies: non enim possunt facere syllabam. et si primam qui-
dem vocalem habeant, fallunt quasi ipsae consonent, ut trabs, quia dici-
10 mus trabem; ceterum si ante vocalem ponantur, nullo modo enuntiationem
capiunt. contra ps etiam praepositae sic sonant, ut apud Graecos ψ. ean-
dem rationem puto observandam et in verbis, quae praeterito tempore et
futuro incertum est p an b habere debeant. nam sicut in casibus nomi-
num p littera in b commutatur, ut est caeleps caelibis, ita in temporibus
15 quoque verborum e contrario b in p commutatum videmus, ut scribo
scripsi scripturus, labor lapsus lapsurus, nubo nupsi nuptura. z in anti-
quis libris Latinorum scriptum non est, sed pro illo duo s ponebantur,
crotalizare crotalissare. sed viderint illi qui, cum verbis quibusdam integris
Graecorum uti in latina lingua non erubuerunt, erubescendum crediderunt
20 litteras graecas intermiscere. nam satius est alienis bene uti quam nostra
ineleganter apponere.

Praesto nos per o scribimus, veteres per u scripserunt. sed sic
praesto dicendum est, ut sedulo et optato et sortito. inde et praestolari,

16 z in antiquis libris *Cornut. 154, 7*

1 haec in ceteris A h. in ceteris C in ceteris (om. haec) B exeunt om. C
2 auceps aucupis B cynyps cynypis A cynyps cynycypis B cinips cinibis C
3 hinc observabis quod B hanc observabimus quia AC 4 possent C 5 tam-
quam] tamq. A ut om. ABC apstinui aps et tinui (corr. tenui) apscessi aps et
cessi abscondo aps et condo B abstinui abs et tenui abscessi abs et cessi abscondo
abs et condo A abstinui abs et tinui similiter abs et cessi et abs et condo C
6 fuerunt C diuiduntur necesse esse ut obstipui A diuiduntur (diuidantur s)
necesse est ut obstupui B s diuidunt necesse est obstipui C 7 praeterea B
propterea AC 8 etsi si primam *Schneiderus gramm. lat. I p. 222* 9 quia
dicimus A quam dicimus B quae dicimus C 10 ponatur C 11 contra ps]
cum traps C apud grecos .I. tandem rationem hanc puto B 14 commutat AC
ut est] id est C celebs celibis AB 16 labor lapsus lapsurus s labo lapsus
lapsurus AC labo labus laburus B nuptura] nupsura AC 17 libris lati-
norum librum scriptum A scripta non est sed pro illa C 18 crotalissare] crotali-
sisse B uiderint] uidef AC diuiderint B 19 eruberunt A nec erubescendum
crediderint C an erubescendum crediderint *Carrio* 20 nobis satius est alieno
bene uti quam nostro ineleganter *excerpta Cornuti* nostra ineleganter appo-
nere C nram eliganter apponere A nram ineleganter (corr. ineleg.) apponere B
22 praestolor A veteres] antiqui C sed sic presto A sed si praesto C
sed praesto B 23 ut sedulo et optato et sortito s ut sedulo et obtato sortito B
ut sedulo et optato scriptato A et sedulo et abtato (corr. optato c) scriptito C

p. 2289. 90 P.

non praestulari. nec mirum est veteres u littera pro o usos: nam et o pro u usi sunt: publicum | enim, quod nos publicum, et quod nos culpam, illi colpam dixerunt.

Supter per p scribendum, non per b.

Neglegere per g, non per c scribendum.

† Eutalium Eupolim et alia huius modi quidam per y litteram scribenda putaverunt, eo quod graeca esse dicerent; sed apud nos y littera numquam vocali coniungitur.

III EX PAPIRIANO ISTA COLLECTA SVNT

Ae syllaba, quam nunc in fine sermonis per diphthongon scribimus, ¹⁰ ut 'cogitationis magnae', apud antiquos per a et i scribebatur, ut esset distantia genetivorum a dativis. nam genetivo hanc divisionem dabant, ut non esset disyllabus similis dativo, sed trisyllabus inveniretur, ut magnai Asiai aulai frugiferai.

Reliciae et relicui per c scribebantur, ut sit relicuus ut vacuus, sic ¹⁵ relicui et vacui, sicut mortuus mortui, strenuus strenui. at nunc reliquiae ut exequiae per q scribuntur.

Cotidie per c et [o] dicitur et scribitur, non per q, quod non a quoto die, sed a continenti die dictum est.

Haud, quando adverbium est negandi, d littera terminatur et adspira- ²⁰ tur in capite; quando autem coniunctio disiunctiva est, per t litteram sine adspiratione scribitur.

10 Ae syllaba *Vel. Long. 57, 20* 18 Cotidie *Vel. Long. 79, 16 Cornut. 149, 6*

1 u litteram AC 2 publicum enim quae nos publicum dixerunt quae nos culpam illi colpam. supter C. publicum pro publicum, quod testatur Papi-
rianus de orthographia, polchrum pro pulchrum, colpam pro culpam *Priscianus l. I p. 27, 11* quod nos] quae nos utroque loco B et ante quod om. A
4 scribendum om. C 6 Eutalium eupolim BC ylyum eypolim A: fortasse Euryalum Eupolin 6 scribenda om. ABC 9 PAPERIANO C 10 per ante diphthongon om. ABC 11 ut cogitationis A ut cogitationes BC per ai B 14 aulai] *Verg. Aen. III 354* aulai medio fruiferai C frugai ferai *Par.: Enn. annal. 479 ed. Vahl.* terrai fugiferai 15 Reliquiae et reliqui per c scribebantur ut sicut reliquus et vacuus sic relicui et vacui sic et (et ras. B, om. Bern. 243) mortuus et mortui strenuus strenui B Reliquo et relinqui per c scribebantur et sicut relicus et mortuus sic relicui et mortui sic et vacuus vacui strenuus strenui A Relique et relinqui per c scribebantur ut si reliquus et mortuus sic relicui et mortui sic et vacuus vacui strenuus strenui C 16 reliquiae uel exequiae A reliquiae uel exaequiae B reliquiae uel exequae C reliquiae uelut exequiae Carrio. exequiae, non execiae *Prob. app. p. 197, 27* 18 non ante per om. C quod non a quotidie C quae non a quotidie B quod non a quot diebus A quoniam non a quoto die *Par.*, quia non a quoto die s. non enim est a quoto die (a quotidie *cod.*) quotidie dictum, sed a continenti die cotidie tractum *Velius Longus*, scient quotidie tractum esse a quot diebus, hoc est omnibus diebus *excerpta Cornuti* 20 quando A quō B qm C quod s d littera terminatur] per d littera scribitur C 21 quando s A quō B qm C

p. 2290. 91 P.

Malo per unum l, quod est magis volo; malle per duo l, quod est magis velle: nolo per unum l, est enim non volo, nolle per duo l, quod est non velle.

Querella apud antiquos per unum l scribebatur, sicut suadela tutela
5 candela corruptela, quamvis usus sibi etiam apud eos vindicaret ut aliqua in figura deminutivorum per duo l scriberentur, ut capella fabella tabella. nunc autem etiam querella per duo l scribitur.

Narare per unum r scribitur, ut Varroni placet. secutus est enim etymologiam nominis † eius qua gnarus dicitur qui scit et accipit, quod loqui
10 debeat. denique compositio verbi | ita scribitur, ignorare, quod non per duo r, sed per unum scribitur. ideo et narratio unum r habere debet.

Quot, quando numerus est, per t, quando pronomen, per d scribendum est. [nam] totidem per t scribitur, quia numerus est.

Quaecumque verba ab s littera incipiunt, si sic composita sunt, ut
15 ex praepositionem accipiant, servata s littera scribuntur, ut specto exspecto, salio exsilio. cetera verba, quae s in principio non habent, onerari non debent, ut aestimo existimo, acuo exacuo, agito exagito.

Prendo dicimus et prehendo, ut hercle et hercule, nil et nihil. sed in his verbis, quae adspirationem habere debent, haec observari eatenus
20 poterunt, quatenus consuetudo permiserit. sed tamen libellus nos evidenter docet, qui inferius de adspiratione scriptus est.

Traps [ab eo quod dicitur trabis] et urps per p debent scribi, licet Varro per b scribenda putet, quia in reliquis casibus b habent. sed tamen,

1 Malo *Cornut.* 149, 19 8 Narare *Vel. Long.* 80, 8 14 Quaecumque verba ab s *Caesell.* 2314 18 Prendo *Cornut* 153, 7 22 Traps *Curt. Valer.* 156, 22 *Scaur.* 27, 11

4 Querella apud antiquos AC Primo querella (*corr.* querela) apud latinos B
5 sibi et apud eos vindicaret et aliqua A sibi et apud illos vindicaret et aliqua C 6 scriberent AC 7 tabella scribitur Nunc autem etiam quaerella per duo ll scribitur B tabella nunc autem etiam (*etiam om. Par.*) querela per unum l scribitur Par. s nunc autem etiam] Nā C 8 scribitur post unum r om. B 9 fortasse nominis, eo quod gnarus dicitur qui scit et accepit dicitur quis qui scit quid loqui debeat s, dicitur qui scit qui loqui debeat Par. quid loqui B 10 quod non B s que non AC 11 narratio *corr.* narratio B
12 quando posteriore loco om. A 13 est om. C nam tot itidem vel item coniecit *Commelinus.* fortasse item tot per t scribitur: cf. *Isidor.* I 26, 22 quia numerus C quae numerus B quando numerus A 14 si] sic *corr.* si B sic om. AC 15 specto exspecto B 16 exsilio et cetera AC honorari non debent ea ut aestimo Par. 17 ut ante aestimo om. ABC existimo om. B
18 prendo et prehendo dicimus C erclae et erculae B nil et nihil Carrio et excerpta *Cornuti*, nihil et nihili A et nihil et nihili BC 19 observari C observare AB 21 docet *corr.* edocet B inferius] p. 2311 22 urps] turps C
23 scribendum putet ABC s quia in reliquis casibus b habent B quod in reliquis casibus habent b AC quod in reliquis casibus b habeant Carrio

p. 2291. 92 P.

cum ψ littera graeca nullo modo transferri potuerit in usum nostrum et vis eius per p et ς litteras scribatur, necessarium est ut, ubi ψ graecum sonat, apud nos quod vitari non potest per has litteras scribatur, id est per p et s, licet in obliquis casibus b habeant, ut caeleps caelibis, urps urbis, item in aliis ipsam retineant, ut auceps aucupis. unde apparet in his casibus mutare nos debere p in b, in quibus ψ se non ambae con-
secuntur interposita vocali. hanc etiam regulam sequitur in ϕ , quae et ipsa per p et h constat, ut Cynps Cinyphis, quod in nominativo casu per p et s, in aliis casibus per p et h scribitur.

Quicquam in medio per c, non per d scribi debet. in compositione enim plerumque d in c commutatur, ut in praepositionibus, accedo accumulo.

Formosus sine n secunda syllaba scribendum est, ut arenosus frondosus aquosus herbosus. participia vero habent n, ut tonsus tunsus mensus pensus. antiquorum nulla observantia fuit, cum n an sine n scriberent: illi enim tosus tusus prasus plerumque scribebant.

Υ graecum nos in quibusdam | in u convertimus, ut Cymas Cumas, cyminum cuminum; in quibusdam non convertimus, ut Syria Syracusae symbolum sycophanta.

Forfices forpices forcipes secundum etymologiam debemus dicere et scribere: [ut] si a filo dicamus, f debemus ponere, ut forfices, quae sunt

10 Quicquam *exc. Priscian. 2319* 16 Υ graecum *Cornut. 153, 11* 19 Forfices *Charis. 94, 21. Vel. Long. 71, 12*

1 Ψ littera C ς y littera A i littera B potuerint corr. -rit C 2 per p et s littera scribatur B ubi Ψ graecum sonat C ς ubi i (*superscr. y*) graecum sonat B ubi y graecum sonet A 3 quod vitari ς quod vitare AC qui (*corr. quia*) vitari B per *priore loco om. A, posteriore loco om. B* 4 ut celebs A urps] urbs B 5 retinent A 6 mutare nos debere p et b B ς nos mutare debere per p et b AC se non ambae AB ς sen ambae C se etiam ambae Carrio. se non ambae si *scripsit grammaticus, hoc voluit, in iis casibus, in quibus p et s interposita vocali non coeant, p in b mutari debere. rectius tamen erat in quibus s eandem non sequitur (vel s non statim sequitur) nulla interposita vocali* 7 sequitur in (p *add. C*) Φ AC sequitur in i B sequitur et i et in marg. Φ Par., sequitur et Φ ς , sequimur in ϕ Carrio. sequitur in ϕ videtur tribuendum esse *neglegentiae grammatici minus accurate referentis regulam Varronis, a quo Ψ et ϕ litterae compositae erant in excerptis Cornuti p. 153, 6* 8 cynyps cynyphis B cynips cynipys AC quod] quae ABC 9 per ante p utroque loco om. C 10 Quicquam et quicquid in medio per c, non per d scribi debent *de orthogr. p. 2343* 11 aut *corr. ut B* 12 scribenda est C 13 uero que habent A ut consus tonsus ut mensus pensus C, ut tonsus tunsus pransus pensus *de orthogr. p. 2335* 14 pensus] pransus Carrio et margo editionis Parisinae quamvis antiquorum Carrio 15 pransus] fortasse pesus 17 syria cyriacus symbolum AC syrias cyriacus simbolum B, Syria Syriacus symbolum Carrio. Syracusae restitui *ex excerptis Cornuti* 18 cycopanta C 19 Forfices forpices *om. ABC. Forfices secundum etymologiam* ς 20 si a filo f forfices C debeamus ς

p. 2292. 93 P.

sartorum; [et] si a pilo, p, ut forpices, quae sunt tonsorum; si a capiando, c, ut forcipes, eo quod formum capiant, quae sunt fabrorum. formum enim dixerunt antiqui calidum, unde est formosus.

Vulgus vultum parvum torvum sunt qui putant per duo u scribi non debere, quod similis vocalis vocali adiuncta non solum non cohaereat, sed etiam syllabam augeat, ut est vacuus ingenuus occiduus exiguus perspicuus, et in verbis metuunt tribuunt statuunt. sed Velius Longus per rationem praesumptam decipi eos putat, qui primitivus et adoptivus et nominativus et talia per u et o scribant. nam aliter scribere, aliter pronuntiare vecordis est. cum enim per o scribant, per u enuntiant. praeterea qui contra sentiunt, non respexerunt [unum] u totiens consonantis vim habere, quotiens pro consonante ponitur, quae apud Graecos digammon vocatur; ac sic fieri ut nominativus duas quidem u litteras habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positam. sic et Donatus dicit, quotiens u et i seu sibi seu aliis vocalibus praeponuntur, loco habendas esse consonantium.

Hiemps, ut Caesellio videtur, p habere post m litteram non debet, quod satis sine ea littera [non] sonet, vel quod per omnes casus ne vestigium quidem illius appareat. sumpsi autem quaeritur an possit sine p littera sonare, ut hiems; sed quod et in alia declinatione p respondet, cum dicimus sumptus sumpturus, necessario per p scribi debet.

A et ab et abs et au praepositiones unius generis sunt, ut cum dicimus a me, ab illo, abstuli, aufugi. sed observandum ut tunc ab praepositio scribatur, quotiens parti cuilibet orationis coniungitur, quae a vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus oneretur: si vero a consonante pars aliqua cui praeponitur incipiat, non est ponenda ab praepositio, sed

4 Vulgus *Vel. Long.* 58, 4 *Cornut.* 150, 5 17 Hiemps *Scaur.* 21, 6. 27, 3
22 A et ab *Vel. Long.* 60, 6

1 ut ante forpices et ante forcipes om. C 2 capiant B capiunt AC 5 quod] quia B 8 et ante nominativus om. B 9 et alia ABC scribant] scribunt A scribebantur corr. scribebant B scribantur C et aliter pronuntiare s C 10 per u pronuntient C 11 non aspexerunt A unum deest apud Velium Longum 12 quae B quod AC 13 priore pro consonante posteriorem pro vocali scilicet posita A prior e pro consonante posteriorem pro vocali scilicet posita C 14 Donatus] p. 367, 12 17 ut cesellio B s uttesellio A ut esilio ut videtur C, corr. ut cesilli c, ut Caecilio Carrio post m B s propter m AC 18 quod satis] quia satis B sine ea littera consonet s sine ea littera m sonet Carrio ne vestigium Carrio, nec vestigium ABC 20 sonare ut hiemps A sonare ut hims C ut hiemps sonare B s sed quia et in alia s sed quia et in aliqua B sed quod in aliqua A sed in aliqua C respondet A respondit BC s 22 A et abs et ab et au AC unius om. C ut cum] vel (1 ras. B) cum ABC velut cum Par. s et codex Bernensis 243 23 ab praepositio scribatur B praepositio ab scribatur C praepositio adscribatur A 25 ne] nec A

p. 2293 P.

a solum, ut a fratre, a vicino, ab homine, ab urbe. abs vero apud nos nominibus, cum quibus in confusionem *non* venit, respuenda est, ut est 'ab urbe venio', non 'abs urbe venio'. nam in compositione non est evitanda, ut abscondo abstineo. au quoque his praeposenda est, quae a consonantibus incipiunt.

In praepositio, si composita sit et p aut b vel m sequatur, n in m convertit, ut improbus imbuat immutat; quotiens vero g illam sequitur, n amittit, ut ignarus ignotus: nam gnarus et gnotus simplices sunt.

Ad praepositio interdum retinet d litteram, ut adfert adfuit; interdum variat, ut ammonet amminiculum. plerumque evenit ut consonantes quaedam verborum aut vocabulorum coniunctae huic praepositioni mutantur. quando autem fiat, quando non, sono internoscimus: accedo duo c, attuli duo t, assiduus duo s, appareo duo p, annuo duo n, alligo duo l. est etiam ubi necesse est hanc litteram interire [id est d], ut aspiro aspicio: nulla enim consonans pro d intercedit, sed omnino d deperit.

Ex praepositio sequentibus b d g l m n litteris et u et i, cum pro consonantibus sunt, x litteram amittit, ut ebibit edidit egressit elusit emicuit enervavit; sequente vero f nostra consuetudine in eandem litteram mutat, ut effundo.

Ob praepositio interdum ponitur plena, ut est obire oberrare: interdum in eandem litteram transit, a qua sequens sermo incipit, ut offulsit ommutuit opposuit; sequente vero v loco consonantis posita integra custoditur, ut obversus obviis.

Sub praepositio, ut superior, interdum b litteram servat, ut subire

- 9 Ad praepositio *Vel. Long. 61*, 10 *Cornut. 151*, 7 *Caecil. Vind. 2318*
 16 Ex praepositio *Vel. Long. 63*, 4 20 Ob praepositio *Vel. Long. 64*, 5
 24 Sub praepositio *Vel. Long. 64*, 11

2 in confusionem non venit *Velius Longus*, in conclusione uenit A in (con *superscr. c*) clusione ueniunt C in compositione uenit B 4 a consonantibus] a consonantis C 6 In praepositio sibi composita sit et p C In praepositionis ita composita sit ut p A: cf. *Priscian. l. I p. 31*, 1 n — transit in m sequentibus b vel m vel p auctore Plinio et Papiriano et Probo, ut imbibo imbellis *sqg.*
 7 improbus AC inbuat inmutat C 8 m amittit A n amittit *corr. -it C* et post gnarus om. C 10 plerumque uenit C 11 mutantur *neglegentiae excerptoris videtur tribuendum esse: cf. Cornut. exc. p. 151, 8. rectius erat eam mutant*
 12 internoscimus B 13 duo tt ut assiduus B apparebo C est etiam ubi *Velius Longus*, est et ubi C est enim ubi B est ubi A 14 'id est d videtur e margine intrusum esse' Semlerus asspiro aspicio (*corr. aspicio c*) C
 15 pro d intercedit *corr. pro d intercedit B per d intercedit AC* omnino d perit Semlerus 16 b d g l m n litteris s b g l (l' h. e. uel C) m n (l add. A) litteris ABC 17 ebibit] obibit B 18 enervavit] enarravit s, enuntiavit *Velius Longus* in eadem littera mutat C in eandem litteram mutantur A
 21 offulsit] effulsit A

p. 2293. 94 P.

subesse subauscultare: interdum mutat in eandem litteram a qua sequens inchoat verbum, ut sufficit suffudit summovit sumministrat supponit supprimit suggerit: sequente r littera integra manet, ut subrado subremigo subrideo, nec umquam sequente r littera corrumpitur. b in s mutatur
 5 sequentibus t et c, ut sustulit suscepit. |

De praepositio aut plena in compositionibus ponitur, ut deducere demonstrare detrudere; aut correptione e litterae corrumpitur, ut deorsum. nam quando in i litteram transit, ut est

aëra dimovit tenebrosum et dispulit umbras,
 10 non est a praepositione de, sed dis, ut distraho dispereo.

Dis praepositio s sequente litteram s non amittit, ut dissipio; sequentibus vero b d g l m n r amittit, ut dibucinat diducit digerit dilacerat dimovet dinoscit diripit (interdum s littera sequente r in eandem litteram mutatur, ut dirumpo); sequente f nostra consuetudine in eandem
 15 mutat litteram, ut diffundo.

Re praepositio non tantum plena praeponitur quibusdam partibus orationis, ut removel refricat respirat, sed et d litteram assumit, ut est redire redolere. sed interdum d haec littera geminatur, quotiens ab eadem littera sequens incipit syllaba et una pars orationis expletur, ut reddere dicimus
 20 geminata d; reducere autem simplici utimur.

Trans praepositio interdum plena est, ut transtulit transactum transeo transitus, interdum minuitur, ut traicit traducit.

Se praepositio interdum assumptione litterae d corrumpitur, ut seditio sedulo.

6 De praepositio *Vel. Long. 64, 19* 11 Dis praepositio *Vel. Long. 65, 5*
 16 Re praepositio *Vel. Long. 65, 20* 21 Trans praepositio *Vel. Long. 66, 9*

1 subauscultare *corr.* subabscultare B subabscultare AC mutat s C mutatur AB 2 suffudit] suffidit ABC suffigit s, suffodit *Velius Longus*, suffundit *Marius Victorinus p. 19, 3* subministrat C 5 c et t C 7 correptione e litterae A corruptione (*corr.* correptione B) e littera BC ut dorsum C
 9 aëra] *Verg. Aen. V 839* 10 ut distraho dispertior *de orthogr. p. 2333. duo exempla praepositionis dis negligentia grammatici huc videntur translata esse, cum in iis quae postea de hac praepositione adnotata sunt scripta essent, ut eam sequentibus t et p litteram s non amittere probaretur: cf. Prisc. l. XIV p. 56, 18*
 disperio B 11 Dis praepositio s sequente litteram s non amittit ut dispicio A Dis praepositio sequente s littera non amittit ut dispicio (*corr.* dissipio c) C Dis praepositio sequentem litteram s non amittit ut dispicio (*corr.* dissipio) B: *cf. exc. Caesellii p. 2316* 13 dimovet] dinouit C dinouit A 14 in eandem litteram mutatur ut dirumpo A in eandem (*corr.* in eadem) littera mutatur ut dirumpo C in eandem litteram mutatur ut dirumpo B s sequente f nam (*nam om. s*) consuetudine ABC s, nam sequente f consuetudine *Carrio: cf. supra p. 162, 18* 15 mutat] mutatur A 16 quibusdam] quidam C 18 haec d littera *Velius Longus*, d littera *de orthogr. p. 2344* 21 Trans interdum praepositio plena AC
 23 Se praepositio A Sine praepositio BC s, S; praepositio Par. corrumpitur *om. C* sedulo, quod sine dolo esse voluerunt grammatici, pro exemplo prae-positionis non mutatae posuisse videtur *Papirianus*

Pro praepositio interdum in compositione corrumpitur partim correptione, cum sit naturaliter longa, ut proavus, partim adsumptione litterae d, ut prodest prodit prodigus: interdum integra est et ipsa et pars cui coniungitur, ut procuro: sequentibus i et v, cum pro consonantibus sunt, non numquam o litteram perdit aut mutat, ut providens prudens, aut adsumit i et corrumpitur, ut proiectus.

Circum praepositio sequentibus vocalibus m litteram in enuntiatione amittit, in scriptura servat; sed cum et u vocales loco consonantium positae secuntur, et scribitur et enuntiat, ut circumvenit circumiacet.

Ante praepositio interdum integra manet, ut anteactum antevenit ante-¹⁰cedit, interdum mutatione in i litteram corrumpitur, ut antistat anticipat.

Inter praepositio in una voce sequente l littera r in eandem mutat, ut intellego: ceteris litteris sequentibus consonantibus vel vocalibus per omnes voces integra manet, ut interitus. |

Cuius et cui pronomina per q scribebantur: nos autem et ad brevi-¹⁵tatem festinavimus scribendi et illam pinguedinem limare maluimus.

Accerso per c et arcesso per r; sed accerso significat advoco, arcesso repello prohibeo.

Coqui + Gratus artigraphus per c primam syllabam, secundam per q scribendam putavit. non enim dicimus cocere, sed coquere, ut Vergilius²⁰ 'apricis coquitur vindemia saxis'.

V littera in quibusdam partibus orationis vitiose inseritur, ut in eo

15 Cuius Vel. Long. 70, 18 17 Accerso Vel. Long. 71, 16 19 Coqui
Vel. Long. 79, 7 22 V littera Vel. Long. 59, 8

1 Pro praepositio (positio B) cum sit naturaliter longa interdum in compositione corrumpitur partim correptione ut proavus ABCs 3 prodit] proditus Bs 5 nonnumquam litteram perdit aut mutat ut providens aut adsumit aut corripitur ut profectus (proiectus s, profertur Carrio) Bs Numquam litteram perdit aut mutat ut providens aut assumit aut corrumpitur ut profertus C nonnumquam litteram perdit aut mutat aut providens prudens (rell. om.) A. nonnumquam litteram perdit et mutat, ut providens prudens, aut assumit et corrumpitur, ut proiectus coniecit Schneiderus gramm. lat. I p. 647 coll. de orthogr. p. 2242. proliecit geminata i littera legitur apud Marium Victorinum p. 35, 25 9 et pronunziatur C 13 ceteris (ceteris om. A) litteris sequentibus vocalibus per uoces (pro uoce s) integra manet ABCs, in aliis integra manet de orthogr. p. 2337. an in ceteris litteris sequentibus vocalibus vel consonantibus integra manet? 14 interitus] interit corr. ut videtur interii C, interit Carrio 15 scribebant C: fortasse scribebant antiqui 16 pinguedinem AC, pinguitudinem Velius Longus 17 et om. C arcesso per r A arcesso repello C 18 prohibeo om. A 19 Gratus] 'Gnatus vetus liber, fortasse Donatus' Carrio. scribi poterat Probus coll. Prob. inst. art. p. 126, 29. 182, 21, nisi potius Longum contra Nisum grammaticum disputantem p. 79, 7 hoc quoque loco Papirianus secutus erat per c primam syllabam secundum (corr. -dam b) per q scribendam B per c primam syllabam secundam per q scribendum C per c prima syllaba secunda per q scribendam A 20 sed coquere s A sed coquere BC 21 apricis] Verg. georg. II 522 22 insertur A

p. 2295 P.

quod est urgere. urgere enim dicimus, non urgere: Vergilius 'urgentur poenis'. sine u positum est et illud,

ungere tela manu ferrumque armare veneno.

nam quominus unguo debeat dici evidenter apparet, quod nullum verbum est uo terminatum sive iunctim sive solute, ut non eandem u servet in praeterito, ut volvo volvi, eruo erui. ungo vero non ungui, sed unxi

1 quod est urgere *B* quod est urgere *A* quae est urgere *C* urgenti poenis *C*: *Verg. Aen. VI* 561 2 sine u] sic enim *A* 3 ungere $\leq$ *A* urgere *BC*: *Verg. Aen. VIII* 770 4 unguo] ungo *C* quod nullum *A* quia nullum *C* quae (corr. quia) nullum *B* 5 siue iunctim siue solute *C* siue iuncti siue solute *A* siue iunctum siue solutum corr. siue iunctim siue solute *B* siue iunctim siue solutum $\leq$ et *codex Bernensis* 243 6 ungo uero *B* unguo uero *AC*: cf. *Priscian. l. X p. 503, 16*. nam ungo Nisus quidem et Papirianus et Probus tam ungui quam unxi dicunt facere praeterito, Charisius vero unxi tantum

ADAMANTII SIVE MARTYRII

DE B MVTA ET V VOCALI

Artem quidem grammaticam nostris auctoribus recte scribendi loquendique gratia visum fuit insistere et illustrissimis suis nos conlucere sudoribus, ut manifesta luce per eorum regulas gradientes sine quodam errore signa viamque litterarum sequamur. b autem litteram, quam ipsi mutam nominare maluerunt, et v vocalem, quam poni saepe pro eius potestate cognoscimus, non diligentius exercitatas dedere, quo modo cunctis dictionibus inseri debeant, nescio qua de causa. aut enim huiusce operis auctores latuit, aut eas contempserunt quasi leves aut ut certas ipsis neglexere nimium. sed quoniam nec tale studium cuiusquam inspexisse cognoscimus, et quae apud illos humilia manifesta sunt, apud nos magna et obscura consistunt, placet hoc commentario nostro acceptis seminibus ab Adamantio meo patre, qui sanctissimo gravissimoque iudicio auctor doctorque elocu-

N codex Neapolitanus IV A 11

P codex Politiani, nunc Monacensis 766

1 ADAMANTII SIVE MARTYRII DE PRIMA NOMINIS SYLLABA P

Adamanti *N* 3 quidem *P* quibusdam *N* recte scribendique gratia suum fuit *P* 9 debeant *P* debent *N* aut enim huiusce operis auctores latuit *P* an enim huius operis auctor nos latuit *N* 11 cuiusdam *NP* 14 patre sanctissimo qui gravi summoque iudicio auctor ductorque elocutionis latinae visus est non futilis qui facundiae plenus nulli paene veterum elocutionis latinae partes primas visus est concessisse quantum natura *P* elocutioni *N*